

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA HUMANISTIČNE ŠTUDIJE KOPER

Jasna Halas
STAROSLOVENSKA VERA IN BOGOVI

DIPLOMSKO DELO

Koper, 2010

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA HUMANISTIČNE ŠTUDIJE KOPER

Jasna Halas
STAROSLOVENSKA VERA IN BOGOVI

DIPLOMSKO DELO
Izr. Prof. dr. Lenart Škof
Kulturni študiji in antropologija

Koper, 2010

Staroslovenska vera in bogovi

Slovenci so v davni preteklosti pod okriljem Slovanske narodnosti imeli raznolik verski sistem, ki je bil sestavljen iz razširjene skupine bogov, kateri so vladali raznovrstnim zakonom narave ter nadnaravnim oblikam. Vsi ti bogovi so imeli svoje določene lastnosti, do katerih so Praslovenci imeli svoj odnos globokega spoštovanja in vrednotenja. Vsi bogovi so imeli svoje mesto, tako kot je človek imel svoje mesto.

Čeprav so ostanki te vere skozi čas bili zamegljeni, so pa vendarle bili pomembni in temeljni za današnjo slovensko kulturo, čeprav so skozi čas izgubili svojo moč ter veljavo, bodisi potonili v globoko brezno pozabe, zaradi modernejšega razmišljanja ter vrednotenja. Temelji so vseeno ostali. In prav ti temelji Staroslovenske vere in bogov se bodo postavili v ospredje tega diplomskega dela.

Ključne besede: vera, bogovi, Slovenija, predniki, mitologija.

Old Slovene religion and gods

Slovenes in the ancient past, under the auspices of the Slavic nationality had a diverse religious system, which consisted of an enlarged group of gods, which have ruled by a wide range of laws of nature and supernatural forms. All of these gods had their own specific characteristics with which they have had their attitudes toward the Old Slovene people with the highest consideration and evaluation. All the gods have had their place, like the man had his place.

Although the residues of this religion over time were blurry, but still relevant and essential for today's Slovenian culture, although over time their power and force has weaken, or sink into a deep abyss of forgetting, because of the modern thinking and evaluation. Foundations are still remaining. And those are the base for the Old Slovene religion and the gods, and this will be the main topic of the following work.

Key words: religion, gods, Slovenia, ancestors, mythology.

Izjava o avtorstvu

Študent/-ka _____, z vpisno številko _____,

vpisan/-a _____ na _____ študijski _____ program _____,

rojen/-a _____ v kraju _____, sem avtor/-ica

(ustrezno označi)

- seminarske naloge
- seminarskega dela
- zaključnega seminarskega dela
- diplomskega dela
- magistrskega dela
- doktorske disertacije

z naslovom:

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev/-ic, ki jih uporabljam v delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa potrebna dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo - predstavljanje tujih del kot mojih lastnih kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Ur. l. RS št. 16/07 - UPB3);
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na UP FHŠ;

- je elektronska oblika identična s tiskano obliko dela (velja za dela, za katera je elektronska oblika posebej zahtevana).

V Kopru, dne _____
ice: _____

Podpis avtorja/-

Zahvale

Za podporo in spodbudo bi se iz vsega srca rada zahvalila svoji družini, ki mi je vedno brezpogojno stala ob strani ter verjela vame, četudi so vsi drugi dvomili o mojem uspehu. Za znanje in izkušnje, pridobljene v študijskih letih bi se rada iskreno zahvalila vsem profesorjem, ki so svoje znanje ter trud podarili nam ter nam tako odprli nov svet, svet znanja ter možnosti.

Živim v dveh svetovih, eden je sestavljen iz realnosti okrog mene. Gradijo ga ljudje, ki mi dajejo vse, kar potrebujem, mi nudijo brezpogojno ljubezen ter podporo. Drug svet pa je sestavljen iz knjig. V knjigah sem že prepotovala svet, doživela najrazličnejše dogodivščine z najrazličnejšimi protagonisti vse od tragedije do največje sreče. Ta svet mi ponuja druge perspektive, perspektive, ki so še kako pomembne za mojo fantazijo, saj mi bogatijo misli ter dajejo podlago za razumevanje sveta, kakršen je, je bil in bi lahko bil. Moj drugi svet je bil v študijskih letih le še obogaten in razširjen z različnimi pogledi profesorjev ter asistentov naše fakultete, zato bi se jim rada zahvalila.

Posebej bi se rada zahvalila svojemu mentorju za izredno podporo pri pisanju moje diplomske naloge. Hvaležna sem mu za podporo pri izbiri teme in naslova naloge. Raziskovalno delo mi je omogočilo, da sem poglobljeno študirala slovensko mitologijo, da sem globlje spoznavala slovensko identiteto, ki je del nas in bo globoko zasidrana v naši memoriji kljub vsem spremembam v času in prostoru.

Kazalo

Staroslovenska vera in bogovi	3
Old Slovene religion and gods	3
Izjava o avtorstvu	4
Zahvale	6
Kazalo	7
1. Uvod	8
2. Zgodovina Slovenskih prednikov	11
3. Kratek zgodovinski pregled religijskih prepričanj	21
4. Staroslovenska vera	24
5. Bogovi staroslovenske vere	42
5.1. Svarog	47
5.2. Perun	50
5.3. Veles	53
5.4. Kresnik	56
5.5. Jarilo	59
5.6. Božič-Svarožič	61
5.7. Triglav	63
5.8. Belin in Belena	64
5.9. Vesna	65
6. Zaključek	67
7. Literatura	69

1. Uvod

Živimo v obdobju, polnem raznovrstnih informacij, tako zasičenih, da ob njih ali hitro izgubimo stik s preteklostjo ali pa ga okrepimo. Odločitev je v naših rokah. Sami se odločamo, ali bomo preteklost izločili z našega obzorja ali pa jo vključili. V pričujočem delu sem se hotela spoprijeti s tematiko, ki se mi osebno zdi neizmernega pomena za našo vsakdanjost. Religija ter bogovi naših prednikov so namreč ključnega pomena za našo lastno mentaliteto, za slovansko ter hkrati slovensko mentaliteto. Kakšna bi namreč bila naša identiteta dandanes, če naši predniki ne bi pripadali religiji, kateri so pripadali?

Verjetno bi bilo vse skupaj sedaj za nas drugače. To, kar smo, smo vendarle le na podlagi naših prednikov, naše skupne zgodovinske memorije, ki je ključen element naših osebnosti. In prav iz tega razloga sem se odločila pozornost nameniti religiji ter bogovom naših prednikov, torej prednikov današnjih Slovencev, in ne vseh Slovanov, saj se mi zdi (in se mi je v mnogih pogovorih potrdilo), da sami vemo le malo o veri ter bogovih naših prednikov, prednikov Slovencev. V nasprotju s tem pa vemo veliko o religijah, mitologijah, bogovih drugih kultur, in sicer egipčanskih, grških ipd. Zakaj je temu tako, v tem delu ne bo predmetnega pomena, bodo pa izrednega pomena vera in bogovi naših neposrednih prednikov. Na tem mestu se mi je postavila problematika, kako naj te prednike označim. Sicer je problem rešen, ampak osebno sem hotela najti izraz, ki bo vsem jasno nakazal, kaj je tema pričujočega dela: vera in bogovi slovenskih prednikov, ne slovanskih in ne drugih, ampak prav ljudi, ki so nam postavili temelje za našo današnjo kulturo in so živeli prav na tem ozemlju, vsaj okvirno, na ozemlju današnje Slovenije. Tako se sem odločila za izraz Staroslovenci¹.

¹ Za izraz Staroslovenci sem se odločila na podlagi geografskih dejavnikov ter namena pričujoče diplomske naloge. Izraz se uporablja v geografskem smislu. Izraz ni zasleden v veliko virih, je pa smiseln in uporaben, saj točno izraža, katera vera in bogovi se v delu preučujejo, in sicer vera in bogovi predkrščanskih Slovanov, ki so se naselili na območju današnje Slovenije. Izraz sem zasledila predvsem v zvezi s filološkimi nameni, kljub temu se mi zdi smiseln tudi na tem mestu.

Izraz Staroslovenska² se ne navezuje na Slovence kot etnično skupino, temveč je le geografski termin³ za boljše razumevanje kateri del slovanske religije bo v diplomski nalogi prikazan, in se mi kot tak glede na razloge zdi utemeljen.

Objekt raziskave so tako prepričanja, ki so tvorila staroslovensko verovanje ter so izgradila temeljne konstrukcije za oblikovanje staroslovenskih bogov. Ta prepričanja so bila del vsakdanjega življenja Slovanov na slovenskem ozemlju pred pokristjanjevanjem, zato menim, da so neizbežnega pomena tudi za današnje pojmovanje religije in prav tako v smislu tvorjenja slovenske identitete, če bi to identiteto lahko tako poimenovali v tem okvirju.

Staroslovenska vera in bogovi so bili raznoliki, raznovrstni ter izrednega pomena za današnjo kulturo, prav tako kot npr. grška antična religija in bogovi za današnjo Grčijo zato bom v nadaljevanju analizirala in predstavila staroslovensko vero ter bogove.

Oblika človeškega življenja ni bila vedno takšne vrste, kot je danes, saj smo v modernem času oboroženi za življenje z najrazličnejšimi pripomočki, stroji. Zavarovani smo pred neposrednimi silami narave ter njeno muhavostjo. Prepričani smo v svoje sposobnosti, da mi obvladamo svet in da smo civilizirani. Vendar nas naša civiliziranost ne sme zaslepiti. Predvsem se nam zdijo smešne njihove predstave o svetu in sebi. Mislimo, da si izmišljajo fantazijske zgodbe o božanstvih in demonih, o tem, kako naj bi nastal svet ter posamezne stvari v njem. Vse to se imenuje z eno besedo mitologija. Vendar mitologija ni popačena, napačna podoba, ki bi nastala iz nemoči človeka pred nerazumljivimi silami narave. Za mitologijo stoji svet, v katerem je nastajala. Ustvarila jo je družba, ki ni možna delovanja brez cele vrste povezujočih sistemov, kot so jezik, običaji, navade, družbeni in proizvodni odnosi itd. Družbe brez kulture ni. Mitologija je trden, v sebi razvit ter dobro organiziran sistem, ki iz kaosa (nereda, zmede) proizvaja kozmos (red, smisel). Mitologija je kulturni model, ki človeku omogoča življenje⁴.

Miti so bili nedvomno tesno povezani z obredjem, vero in družbenim ustrojem Slovanov ter zatem Slovencev, vendar o tem obstaja še manj podatkov kot o mitologiji. V času pokristjanjevanja je staro obredje dobilo drugačno obliko ter

² Ložar-Podlogar, Die Personifizierung der Sonne, str. 227.

³ Štular, Slovene Pagan Sacred Landscape Study Case: The Bistrica Plain, str. 43.

⁴ Goljevšček, Med bogovi in demoni, str. 5-7.

vsebino, tako nam njegove sledove razkrivajo le nekatere ljudske šege ter ostanki poganke religiozne terminologije v slovanskih jezikih. Slovensko mitološko izročilo danes životari, pogosto neprepoznavno, le še v ljudskih pravljicah, pesmih in folklornih prireditvah⁵.

Mitologija ali bajeslovje je v bistvu zbirka mitov ter legend o božanskih likih, herojih. Mitologija je tudi neke vrste tradicija določene etnične skupine, saj te mitološke zgodbe gradijo miselne vzorce same skupine.

Čeprav vera ni isto kot mitologija, pa so v mitologiji skrite izvorne miselne oblike vere, saj vsaka vera potrebuje za svoj obstoj zgodbo, ki razlaga sam začetek vsega. V nadaljevanju se bomo posvetili slovanski religijski zgodbi ter njenim protagonistom.

⁵ Šmitek, Kristalna gora, str. 5-9.

2. Zgodovina Slovenskih prednikov

Svoje prve obrise začenja duhovna zgodovina Slovencev dobivati v času, ko so se počasi začeli iz slovanskih prednikov na sedanjih slovenskih ali sosednjih tleh, kasneje ponemčenih dežel, oblikovali prebivalci, ki niso več anonimni Slovani nasploh ali pa samo Alpski Slovani, marveč prebivalci geografsko in zgodovinsko zamejenega, drugim deželam različnega teritorija. Različni so bili etnično in jezikovno, politično, državno in cerkveno. Ta razlikovanja so se pričela dogajati med leti 740 in 962. V teh letih je vzniknila posebna duhovna struktura, ki se je kasneje izoblikovala v tisto, kar se lahko poimenuje kot duhovna zgodovina Slovencev. V to duhovno strukturo so prešle starejše plasti, ki segajo pred 8. stoletje ter so bile izhodišče za tisto, kar se je dogodilo s Slovenci kasneje. Te plasti so težko razvidne zaradi pomanjkanja podatkov in virov⁶.

Pismena kultura se tukaj vedno gleda v komplementarnem odnosu z ustno predajo besedil. Neprekinjen in živ odnos pisane in ustne književnosti je samo ena, čeprav karakteristična, pojavna oblika te komplementarnosti. Jezikovna kultura je bila tudi v antiki pod vplivom domorodne ustne predaje, kar je v večji meri značilnejše za razvoj od srednjega veka do današnjih dni⁷.

Ena najvažnejših nalog raziskovalcev slovanskega mitološkega izročila je ugotoviti način in tip interakcij med prvotnimi in drugotnimi mitološkimi viri, njihovega medsebojnega vpliva in »pokrivanja« po eni strani in avtentičnostjo ljudskih izročil po drugi strani⁸.

Kulturne oblike predkrščanskega slovanstva so v glavnem zabrisane, saj nam primanjkuje virov o teh oblikah in značilnostih. Viri, ki so dostopni, pa se vedno ne ujemajo. Vedno znova se morajo upoštevati časovna in prostorska nesoglasja, ki se velikokrat podcenjujejo. Ta nesoglasja predstavljajo svoj problem⁹.

⁶ Kos, Duhovna zgodovina Slovencev, str. 23.

⁷ Katičić, Dva tisućljeća pismene kulture na tlu Hrvatske, str. 11.

⁸ Mikhailov, Traktat o slovanskih bogovih iz XVII.st., str. 24.

⁹ Kahl, Kultbilder im Vorchristlichem Slawentum, str. 12.

Eden redkih krajev, kjer so bili najdeni verodostojni viri zgodnjesrednjeveških verskih predstav Slovanov, je Pohansko na Češkem. Tukaj se da slediti izraženemu duhovnemu življenju naših prednikov tudi preko dolgega časovnega obdobja¹⁰.

Zakaj so znanstveni opisi praslovanskega verovanja tako raznovrstni in raznoliki? Tukaj obstaja ločevanje med objektivnimi ter subjektivnimi razlogi za ta problem. Objektivni so odvisno od pomanjkanja materialnih virov, medtem ko so subjektivni odvisni od raziskovalčevega pogleda na posamezen problem¹¹.

Zaradi svoje geografske lege je bilo ozemlje današnje Slovenije, ki je stisnjeno med Alpe in Jadransko morje, zelo izpostavljeno. Bilo je most med različnimi kulturami, hkrati pa tudi vedno znova prehodno območje in ločnica. Na majhnem prostoru današnje slovenske države se prepletajo štiri velike geografske enote evropske celine, in sicer Alpe na severozahodu, Panonska nižina na vzhodu, Dinarsko gorstvo in Sredozemlje na jugu¹². Slovensko ozemlje je prav tako tudi presečišče vplivov različnih kultur. Na tem ozemlju so se srečevala konjeniška ljudstva vzhodnih step z barbari evropskega zahoda, severa in vzhoda ter zahodnoevropsko cesarstvo in njegov vzhodni bizantinski pandan. Vsi vplivi so to ozemlje oblikovali ter pustili svoje sledove, ki so izjemnega pomena za razumevanje kulturne identitete današnje Slovenije¹³. Zgodovina Slovencev je stvar drugega tisočletja¹⁴.

Govorimo lahko le o zgodovini slovenskega ozemlja, kar pa je prav tako pomembno kot samo preučevanje zgodovine Slovencev, saj sama zgodovina slovenskega prostora prav tako vpliva na slovensko kulturo kot zgodovina današnjih prebivalcev.

Splošna značilnost slovenskega prostora v prazgodovini je raznolikost arheoloških kultur in družbenih manifestacij¹⁵. Ker je predmet te naloge vera ter bogovi slovanskega prebivalstva na današnjem ozemlju Slovenije, bom nalogo časovno omejila na obdobje slovanskega priseljevanja v Vzhodne Alpe vse do

¹⁰ Macháček, Kultstrukturen in Pohansko bei Břeclav (Tschechische Republik), str. 9.

¹¹ Moszyński, Dłaczego naukowe opisy prasłowiańskich wierzeń są tak różnorodne, str. 44.

¹² Štih, Slovenska zgodovina do razsvetljenstva, str. 8.

¹³ Ibid., str. 9.

¹⁴ Ibid., str. 10.

¹⁵ Ibid., str. 11.

pokristjanjevanja ter s tem uradnega »izbrisa staroslovenske/staroslovanske« vere in bogov na ozemlju današnje Slovenije.

Ker o Slovencih¹⁶ še v zgodnjem srednjem veku in kasneje ne moremo govoriti, bomo govorili o naseljevanju Slovanov v Vzhodne Alpe ter porečje tamkajšnjih rek, ki je doseglo vrhunec v zadnjih desetletjih 6. stoletja. Tukaj gre za proces, ki se je začel že prej in se je končal na samem začetku 9. stoletja. Prvi slovanski sunek v Vzhodne Alpe je prišel s severa, in sicer s področja zahodnoslovanske jezikovne skupine. Približno leta 550 se je omenjeni prvi val obrnil s področja Moravske proti jugu, preko reke Donave med Trauno na zahodu in Dunajem na vzhodu. Najprej je zajel ozemlje Zgornje in Spodnje Avstrije. Nato se je po dolinah alpskih rek postopoma širil v notranjost do Karavank ter ob reki Dravi še naprej proti jugovzhodu. Škofija v Poetovionu, današnjem Ptuj, je propadla že pred letom 577 prav v zvezi s tem naselitvenim valom. Drugi slovanski naselitveni val, ki je prihajal v Vzhodne Alpe, je bil nekoliko poznejši. Bil je v tesni povezavi z Avari. Avari so po odhodu Langobardov v Italijo leta 568 obvladovali Panonsko nižino. Prek reke Donave in Save so napadali Bizantinsko državo in so leta 582 osvojili Sirmium (Sremska Mitrovica) ter nekdanjo metropolo Iliriko. Začeli so se skupaj s spremljajočimi Slovani preusmerjati prav tako proti severozahodu¹⁷.

To napredovanje je zaslužno za propad starih antičnih struktur, med katerimi so bile tudi cerkvene organizacije. Etapam slovansko-avarskega napredovanja v Vzhodne Alpe lahko sledimo prav na podlagi sinodalnih zapisov oglejske metropolitske cerkve, ki nam prikazujejo propadanje antičnih škofij v tem prostoru. Med te štejemo Emono, Celeio, Poetovio, Aguntum, Teurnio, Virunum, Scarabantio. V njihove roke je do okrog leta 588 padlo zgornje Posavje, zgornje Podravje do leta 591. V naslednjih letih je na ozemlju zgornje Drave okrog Lienza prišlo do spopadov z njihovimi severnimi sosedi Bavarci. Leta 592 so zmagali Bavarci, vendar so leta 595 doživeli poraz v bitki, katero je določil kagan s svojo avarsko konjenico. Ti boji so se ponovili še okrog leta 626, po njih pa se je izoblikoval ter utrdil mejni pas, ki je za dolgo obdobje razdelil vzhodnoalpski prostor. Frankovska polovica ozemlja se je raztezala na zahodu, avarska in slovanska pa na vzhodu in jugovzhodu. Na južnem

¹⁶ Čeprav nekateri viri navajajo ravno Slovence. Kljub vsemu pa se bo ime Slovenci uporabljalo v nadaljevanju v določenih odsekih, ker se to zdi primerno in ne zavaja kljub zgoraj navedenemu dejstvu.

¹⁷ Ibid., str. 26.

delu se je meja ustalila nekoliko kasneje. V začetku 8. stoletja so Slovani v bojih s furlanskimi Langobardi poselili gričevnato območje onstran Soče vse do roba Furlanske nižine. Ta etnična meja se je z majhnimi spremembami ohranila vse do danes, torej obstaja že 1200 let. S severovzhoda skozi Postojnska vrata so prišli prodirajoči Slovani, in sicer do okrog leta 600. Naselili so namreč ozemlje do naravnega praga južno od ceste Trst-Reka, kjer se Kras ostro spušča v tržaško ter buzetsko zaledje. Ob koncu 8. stoletja je začela lokalna frankovska oblast s svojo gospodarsko politiko načrtno naseljevati Slované s kontinentalnega dela Istre na pusta območja istrskih mestnih teritorijev v notranjost polotoka. O takratnem številu Slovanov na ozemlju današnje Slovenije je skoraj nemogoče govoriti. Ob slovanski poselitvi nekdanje noriške in panonske province je bila ugasnila že vsakršna rimska državnost v tem prostoru¹⁸.

Ta pa se je kljub vsem velikim spremembam v 5. stoletju ohranila tako dolgo, dokler se je to območje smatralo kot Italijanski teritorij. To stanje se pa je v zahodnonoriškem prostoru spremenilo v letih 536/7 s frankovsko zasedbo. Vzhodnonoriško in Zahodnopanonsko ozemlje sta leta 548 z darovnico (vzhodno)rimskega cesarja Justinijana prešli na Langobarde. Od rimske ekumene sta se ločila z njihovo preselitvijo v Italijo leta 568 ter z vzpostavitvijo novega avarskega gospostva na območju srednje Donave, kar pa ne pomeni, da novi priseljenci ne bi vsaj delno prevzeli antične dediščine. O stiku in sožitju staroselcev s Slovani nam pričajo številna krajevna imena, povezana z imenom Vlah, katerega so Slovani dajali Romanom (kot npr. ime mesta Laško), kakor tudi nekatera višinska utrjena naselja, ki so bila tipična naselbinska oblika tega prostora v pozni antiki in so, kot npr. Rifnik južno od Šentjurja pri Celju, svojo naseljenost ohranila vse do 7. stoletja. Od staroselcev so Slovani prevzeli antična krajevna in vodna imena, prav tako pa tudi nekatere segmente njihovega vsakdanjega gospodarskega življenja, kot npr. planšarstvo. Proti zahodu se sledovi teh stikov le še vrstijo. Prostor slovanske naselitve je bilo ozemlje, ki se je kultiviralo že v antiki, kljub temu pa je prišlo v njegovi strukturi do velikih sprememb. Propad antičnih urbanih središč je med najvidnejšimi spremembami, saj je pokrajina z mestnimi središči, polnimi življenja, postala eno samo podeželje. Tako je obdobje antičnega pismenstva nasledilo obdobje

¹⁸ Ibid., str. 27.

zgodnjesrednjeveške nepismenosti. Nove oblike so nadomestile prejšnji izoblikovan in kodificiran pravni red, hkrati so z njim povezano državo prav tako nadomestile nove oblike. Zvezan z drugačnim družbenim ustrojem se je uveljavil nov način poljedelstva. Kljub propadu cerkvene organizacije s škofijami se je ohranil krščanski kult, ki se je ponekod uspel celo ohraniti med romanskimi staroselci, kot se je to zgodilo npr. s prostorom Spittala ob Dravi na Koroškem. Okrog leta 600 je bila tam požgana škofijska cerkev v Teurniji. Kontinuiteto kulta v času po slovanski naselitvi pa nam izpričuje ohranitev nagrobne plošče diakona Nanzija iz leta 532 v samostanski cerkvi s konca 8. stoletja. Kasneje se je karantanski misijon 8. stoletja navezal na takšna jedra krščanske tradicije¹⁹.

Ob koncu 6. stoletja je današnji vzhodnotiroolski in koroški prostor že bil imenovan kot dežela Slovanov (Sclaborum provincia). Ime Avari je v širšem smislu pokrivalo celoto ljudstev, ki so živela pod kanagovo oblastjo. Pod Avari je zaživela nadregionalna politična skupnost, ki pa ni bila stabilna in je bila podvržena nenehnim spremembam, kar je značilnost vseh nomadsko-konjeniških ljudstev evro-azijskega stepskega prostora. Tvorili so polietnično zvezo. Zveza je bila odprta novim prišlekom in je poleg ostalih ljudstev panonskega bazena zaobjemala Gepide, Bolgare, Kutrigure ter predvsem Slovane. Slovanska podrejena vloga v razmerju do Avarov se je izražala predvsem v vojaški obvezi in plačevanju tributa²⁰.

Avari so v velikem delu Evrope vzpostavili in uspešno obdržali svoj red. Kultura v kateri so živeli narodi njihovega cesarstva se ne smatra manj kot kultura ker ni bila pismena. Potrebno je razbrati avarsko komponento v kulturni zgodovini Evrope. Izmed vseh tradicij te komponente je najznatnejša slovanska. Ni bila le prva po številu nosilcev in po prostorski razsežnosti, ki so jo zavzemali, marveč je ostala trajno prisotna ter vplivala na etnično in kulturno lice velikih predelov Evrope²¹.

To avarsko gospodstvo je trajalo do srede dvajsetih let 7. stoletja, in sicer do začetka slovanskega upora proti avarskemu gospodstvu pod Samom leta 623 ter do neuspelega avarskega obleganja Carigrada leta 626. Oba dogodka sta povzročila velike spremembe. Samo, ki je bil Frank in trgovec z orožjem, se je izkazal v boju

¹⁹ Ibid., str. 28.

²⁰ Ibid., str. 29.

²¹ Katičič, Dva tisučljeća pismene kulture na tlu Hrvatske, str. 10.

proti Avarom ter tako postal vladar prve v zgodovini znane slovanske državne tvorbe vse do svoje smrti leta 658²².

Težišče te državne tvorbe je ležalo severno od Donave, prav tako pa je obsegala tudi prostor kasnejše Karantanije v Vzhodnih Alpah. Avari so po letu 658, in sicer po Samovi smrti, obnovili svoje gospodstvo, kljub vsemu pa so Slovani bili svobodni do določene mere²³.

Pleme Karantancev je bilo polietnična tvorba, v bistvu sestavljena iz dveh skupin Slovanov, ki so konec 6. stoletja naselili prostor Vzhodnih Alp s severa in z juga, ter iz Hrvatov in Duplebov, prav tako pa tudi iz domačih romanskih staroselcev. Obstaja možnost, da so se med njimi prav tako nahajali tudi avarski, bolgarski in germanski drobci²⁴.

Najstarejša zgodnjerednjeveška plemenska tvorba, katera je bila izoblikovana v vzhodnoalpskem prostoru, je bila prav kneževina Karantancev, vendar Karantancev ne moremo preprosto enačiti z Slovani, katero so se naselili konec 6. stoletja v Vzhodne Alpe. Današnji vzhodnotirolski in koroški prostor se je takrat imenoval Sclaborum provinca, torej dežela Slovanov. Marca Vinedorum, krajina Vinedov oziroma Slovanov, pod knezom Valukom v drugi četrtini 7. stoletja je predstavljala višjo stopnjo politične organiziranosti. Geografska oznaka Pavla Diakona leta 664 Carantanum za ozemlje, kjer je živel pleme Slovanov, je jasnejši znak posebne gentilne identitete ter politične organizacije. Karantanska etnogeneza je bila zaključena verjetno okrog leta 700. Takrat so Karantanci, in sicer okrog leta 740, jasno stopili v zgodovinsko dogajanje. Njihov knez je bil Borut. Bili so ogroženi s strani Avarov, zato so potrebovali pomoč, zanjo pa so se obrnili k Bavarcem in njihovemu vojvodi Odilu. Bavarci so se odzvali in skupaj s Karantanci premagali Avare. Karantanci pa so po tem bili podvrženi podložništvu. Borutov sin Gorazd in nečak Hotimir sta bila odpeljana na Bavarsko in sta jamčila za njihovo zvestobo. Na Bavarskem sta bila vzgojena v krščanski veri. Oba sta se kasneje vrnila po prošnji Karantancev²⁵.

²² Štih, Slovenska zgodovina do razsvetljenstva, str. 30.

²³Ibid., str. 31.

²⁴Ibid., str. 33.

²⁵Ibid., str. 34.

V Karantanijo je takrat prišel tudi prvi salzburški duhovnik. Karantanija je bila že od prej cerkveno podrejena Salzburgu. Pravi misijon pa se je začel za časa kneza Hotimirja²⁶.

Pri pokristjanjevanju Karantancev je bila odločila vloga Salzburga, seveda pa ni bila edina²⁷.

Arheološki viri so za poznavanje zgodovine slovenske dežele dragoceni, saj o najstarejših časih in dogodkih slovenskih dežel nimamo pisanih poročil, vendar se najde vedno več izkopanih materialnih virov, ki nam glasno govore o zgodovini slovenske dežele²⁸.

Ob vsej zgodovini lahko naštevamo dogodke, ki so vodili k današnjemu stanju nacij, ampak ob tem potrebujemo dokaze. Pomembni viri za slovensko zgodovinsko ozadje so tisti, ki so jih bodisi odkrila arheološka raziskovanja bodisi so bili ohranjeni, in nam tako lahko pričajo zgodbe iz davnih časov, ki sestavljajo celoto zgodbe, zgodovinske zgodbe.

Ko so se v Sloveniji začele gradnje avtocest, so se hkrati začele tudi arheološke raziskave ob izkopaninah, ki so bistveno prispevale k vednosti o slovenski preteklosti. Tako so na Dravskem polju, še posebej pa na Ravnskem med Muro in Mursko Soboto, odkrite arheološke najdbe dokaz goste naseljenosti zgodnjih Slovanov, naših neposrednih prednikov. Čeprav je njihova naselitev na slovenskem ozemlju s pisnimi viri izpričana, pa so ta odkritja ena prvih, ki so ugotovljena z naselbinskimi ostalinami, in sicer za obdobje od konca 6. do 8. stoletja²⁹.

Ob prebiranju raznovrstne literature na tematiko dežele Slovenske, naletimo na Vodnikovo petje, in sicer: » Od nekdanj stanuje tukaj moj rod,- če ve kdo za druž'ga, pove naj od kod.« Vodnik je tako v preteklosti s temi besedami izrazil svoje prepričanje, da Slovenci niso priseljenci v svoji deželi, kakor so se priselili Nemci in Italijani. Slovenci naj bi po Vodniku bivali v svoji domovini že od tistih pradavnih časov iskanja selišč v Evropi s strani prvih ljudi. Vendar nam kljub Vodnikovemu mnenju zgodovinski viri pričajo proti zgoraj zapisanemu, kar ni ravno v prid Vodnikovemu mnenju. V tisti dobi, ko so Slovani naselili to ozemlje, se nam kaže

²⁶Ibid., str. 35.

²⁷Ibid., str. 37.

²⁸ Gruden, Zgodovina Slovenskega naroda, str. 10.

²⁹ Guštin, Zgodnji Slovani, str. 7.

celostni prevrat verskih in družabnih razmer, ki ne bi bil mogoč, če bi bilo isto prebivalstvo naseljeno tu že od prej. Prav iz tega razloga se v zgodovini slovenske dežele ločita dve dobi, in sicer pred prihodom in po prihodu Slovencev³⁰.

Tisto veliko gibanje med evropskimi narodi, ki ga imenujemo ljudsko preseljevanje, so prvi povzročili Huni in Goti. V ta vrtinec so bili potegnjeni tudi Slovani³¹.

Kaj je bil tisti določeni vzrok preseljevanju Slovanov, ni znano³², vendar je bila zemlja, ki so jo zasedli Slovenci, zelo obsežna, in sicer mnogo obsežnejša kot tista, ki sedaj velja kot slovenska dežela. Reke in široke doline ob njih so bile naravne poti, po katerih je potekalo naseljevanje. Slovenci³³ so prodirali z vzhodne strani, kjer je svet tako nagnjen, ter si proti zahodu izbirali pot vse do izvirov. Dolino Save in vse njene pritoke so zasedli ob tem preseljevanju. Prodrli so ob Dravi do Toplaškega polja na Tirolskem ter ob Muri vse do današnje Avstrije in še dlje. V tem duhu so nadaljevali svoje naseljevanje³⁴, hkrati pa s sabo prinesli svoja religiozna prepričanja in slovansko kulturo.

Slovenci pa prvotnih prebivalcev niso popolnoma iztrebili, ampak so jih premagali ter zaslužnili. Imena za glavne reke, mesta in gorske vrhove v svoji novi domovini so prevzeli od staroselcev na teh tleh²¹. Slovenci so proti severu gospodovali še dalje do Donave. V času, ko so južnoslovanski rodovi zapustili svojo prvotno domovino, so bili eno veliko ljudstvo, kar pa se je kasneje spremenilo. Jezik je v bistvu ostalo podoben, čeprav so se začele pojavljati spremembe jezika, vendar so južnoslovanski jeziki še danes med sabo podobni, še bolj kot so si podobni ostali slovanski jeziki³⁵.

Posebej je potrebno poudariti, da slovanska naselitev v Vzhodne Alpe ne označuje niti slovenske zgodovine niti zgodovine Slovencev. Slovenska zgodovina pomeni zgodovino slovenskega ozemlja, in sicer od prvih človeških sledov na omenjenem ozemlju, in je zato ta zgodovina precej starejša od zgodovine Slovencev. Zgodovina Slovencev pomeni zgodovino enega naroda, ki se je na današnjem

³⁰ Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, str. 9.

³¹ Ibid., str. 38.

³² Ibid., str. 39.

³³ V viru, ki je uporabljen za ta odstavek, je navedeno ime Slovenci in zato je ta izraz kljub vsemu tudi na tem mestu ohranjen in uporabljen v nadaljevanju, čeprav ni popolnoma potrjen, je pa smiseln.

³⁴ Ibid., str. 43.

³⁵ Ibid., str. 44.

slovenskem ozemlju postopno izoblikoval v dolgem zgodovinskem razvoju, težišče tega razvoja pa spada v 16. stoletje in naprej. Slovanska naselitev v Vzhodne Alpe ima svoj zgodovinski pomen, utemeljen v jezikovni identiteti, katero je naselitev prispevala k temu prostoru in se je tukaj razvijala do danes. Zato je možno reči, da so Slovenci predvsem Slovani³⁶. Slovenci na današnjem slovenskem ozemlju niso avtohtoni kot prvi prebivalci slovenskega prostora, temveč kot plod zgodovinskega razvoja, ki jih je izoblikoval ravno v tem prostoru, v katerem so se med drugim izpričale razne identitete, med katere štejemo tudi slovensko³⁷.

Ko so Slovani vdrl v Vzhodne Alpe s severa in z vzhoda, so se staroselci, ki so ostali na svojem ozemlju, sčasoma integrirali v novo politično ter družbeno stvarnost. Za prišleke so bili posredniki antične tradicije, prav tako pa nosilci kontinuitete v zgodovinskem razvoju slovenskega prostora³⁸. S sabo je slovanska naselitev slovenskega ozemlja prinesla tudi spremembe v slovansko-romanski etnični meji na njenem zahodu med koncem 6. in 8. stoletjem³⁹. A to je le ena od sprememb. Slovani, ki so naselili v davni preteklosti ozemlje današnje Slovenije, so na to ozemlje prinesli svojo vero, ki se je tukaj ustalila ter hkrati doživela modifikacijo v različnih razsežnostih. In prav ta vera in njeni bogovi so glavna tematika v nadaljevanju. Pokristjanjevanje je sicer iztrebilo religiozne razsežnosti, vendar so ta prepričanja živela še nekaj časa dalje v ljudski miselnosti, čeprav se je krščanstvo borilo proti temu.

Torej so Slovani okrog leta 550 s severa in severovzhoda poselili območja ob Donavi vzhodno od Dunajske kotline. Do leta 580 prekrijejo Panonijo, dolino Mure in vzhodno Koroško. Sledil je vzhodni val v letih 587/8 in zajel Celjsko in Ljubljansko kotlino, Rož ter Ziljsko dolino. Pred letom 591 so Slovani zajeli še zgornjo dolino Drave, okrog leta 600 so dosegli Sočo. Prihod Slovanov v Istro je potekal med leti 600 do 611. Okrog leta 804 so bili Slovani v Istri že ustaljeni⁴⁰.

Med najstarejše dokaze človeškega bivanja na slovenskem ozemlju štejeta dve kamniti orodji iz Jame v Lozi pri Orehku, ki sta stari približno 250.000 let. Najpomembnejša najdba piščalke iz Divjih bab v bližini vasi Šebrelje na Idrijsko-

³⁶ Štih, *Ozemlje Slovenije v zgodnjem srednjem veku*, str. 21.

³⁷ *Ibid.*, str. 22.

³⁸ *Ibid.*, str. 23.

³⁹ *Ibid.*, str. 26-27.

⁴⁰ Darovec, *Kratka zgodovina Istre*, str. 49-54.

Cerkljanskem je iz obdobja würmske ledene dobe, ko so na ozemlju Slovenije živeli še neandertalci. Z živinorejo in s poljedelstvom so se v mlajši kameni in bakreni dobi prebivalci že ukvarjali. Kultura žarnih grobišč je obstajala že na prehodu iz bronaste v železno dobo. Utrjene naselbine na vzpetinah, imenovane gradišče, in lepo izdelani železni predmeti in orožje so značilni za železno dobo. Mircea Eliade pravi, da je naselitev v novem, neznanem, nekultiviranem okolju podobna stvaritvi, sicer pa so Slovani ob svoji selitvi v Vzhodne Alpe naleteli na staroselce⁴¹.

⁴¹ Eliade, Kozmos in zgodovina, str. 22.

3. Kratek zgodovinski pregled religijskih prepričanj

Mit je po F. Nietzscheju sestavljena slika sveta, ki se kot redukcija pojavov ni zmožna odreči čudežu ter je hkrati trden in sveti prasedež vsake kulture. Obstaja več razlogov za živahno zanimanje mnogih znanosti za to problematiko. Med temi znanostmi lahko naštejemo tako filozofijo, etnologijo in antropologijo kot slavistiko, primerjalno jezikoslovje, sociologijo, arheologijo, psihologijo. Mit ni nekaj povsem izmišljenega in se do neke mere ujema z doživeto resničnostjo. Bistveno vprašanje je, kako pojmovati sporočila mitov: ali naj je to dobesedno ali simbolično pojmovanje. Mitološko mišljenje sega globoko v človeško zavest, saj je še danes vtakano v naše vsakodnevno življenje, čeprav se navzven kaže le občasno ter v drugačnih oblikah kot nekdanj⁴².

Po M. Eliadeju ne moremo dojeti vsebine mitične misli, če pri tem ne upoštevamo *mitologije v vsej njeni totalnosti* ter hkrati *lestvice vrednot*, ki jih mitologija implicitno ali eksplicitno razglša⁴³.

Mitska podoba je osnova in velikokrat edina oblika zgodnjega človeškega izražanja. Je rezultat specifične človeške zavesti. Nastanek mitske podobe je pogojen s človeškimi eksistencialnimi potrebami. Mitska podoba ni rezultat posameznikovega delovanja, temveč je rezultat delovanja preko več generacij. Mitska podoba je rezultat kolektivne zavesti, kolektivne miselnosti dane kulture⁴⁴.

Večina mitov o nastanku je najdenih pri primitivnih ljudstvih, ki so se ukvarjala z vegekulturo ali pa s kulturo žitaric, medtem ko so v bolj razvitih kulturah takšni miti redki in včasih radikalno preinterpretirani. Poljedelske kulture so razvile tisto, kar lahko imenujemo *kozmična religija*. Religijska dejavnost je pri tem osredotočena okrog *periodičnega obnavljanja sveta*, torej okrog osrednje skrivnosti. Ta ideja vodi v izkušnjo kozmičnega časa, predvsem v okviru poljedelskih opravil,

⁴² Šmitek, Mitološko izročilo Slovencev, str. 5.

⁴³ Ibid., str. 6.

⁴⁴ Čaudidis, Mythical Pictures of the South Slavs, str. 277.

kar posledično vodi do ideje *krožnega časa* in *kozmičnega cikla*. Kot enako pomembno velja *religiozno vrednotenje prostora*, najprej bivališča in naselja⁴⁵.

Religija se ni pojavila hkrati s človekom. Naša zemlja je verjetno stara štiri milijarde let. Na tem planetu so človeške skupine sprva živele preprosto življenje. Njihovo življenje ni imelo takoj višjega smisla, višje psihološke razsežnosti. »Odkritje« roke kot delovnega orodja je pripeljalo do prave revolucije. To je povezano z dvema bistvenima značilnostma človeka, in sicer s »pokončno hojo« in pojavom govornice, mišljenja. Govornica je značilen proizvod družbenega sožitja⁴⁶.

Sodobni etnologi imenujejo majhne skupine ljudi po 10 do 20 ljudi, v katerih je živel človek ves čas pred ledeno dobo, »prvotne primitivne horde« in jih delijo v dve osnovni skupini: »divjaštvo« in »barbarstvo«. Za nastanek religije pa so bile potrebne širše družbene osnove ter bolj zapleteni družbeni odnosi, kot so jih poznale te skupine. Izvor religioznih predstav in prve ideje o duši vsekakor pojasnjujejo sanje, spanje, smrt. Za razvoj religioznosti je vsekakor pomembna »praskupnost«, ki je odkrila nekatera delovna orodja. Tako ima pomen lova in ribolova prav tako pomembno vlogo v razvoju religioznosti. Pomembno je bilo tudi življenjsko okolje in način življenja v vsaj polstalnih oblikah naseljenosti, saj je to ključno za opazovanje in poglobljanje v znamenja in simbole, ki so spremljali takratnega človeka ob različnih priložnostih⁴⁷. Vsemu temu sledeči razvoj človeških skupnosti je priveden do današnjega religioznega razumevanja. Vse stopnje so bile izredno pomembne in so v preučevanju zgodovinske razsežnosti vere zelo pomembne za razumevanje. Človek se je razvijal skozi svoje okolje dalje in šel skozi več religioznih oblik. Vse so imele namen in smisel, da so človeku omogočale razumevanje sveta in življenja.

Skoraj vse razprave s področja verstev o religioznih verovanjih primitivnih ljudstev se začno z razlago t.i. »kulta mrličev«. Praskupnost naj ne bi poznala razlikovanja med materijo in duhom. To razlikovanje je značilno šele kasneje, ko se je družina razcepila⁴⁸, ko se je pojavila organizacijska oblika družine, ki je slonela na nekaterih oblikah privatne akumulacije in na prvih razrednih oblikah.

⁴⁵ Eliade, Zgodovina religioznih verovanj in idej I, str. 34-38.

⁴⁶ Donini, A. (1965): Oris zgodovine verstev. Ljubljana. Državna založba Slovenije, str. 31.

⁴⁷ Ibid., str. 32.

⁴⁸ Ibid., str. 35.

Torej se s pokopavanjem hoče pokojniku omogočiti nadaljevanje materialnega življenja⁴⁹. V kultu »totema« lahko orišemo način, na katerega se je religija izražala v tem obdobju glede na družbenoekonomske odnose v praskupnosti. Potrebno je poudariti pojav magije in pojav religije. Docela ju ni mogoče ločiti, saj sleherni verski kult vsebuje tudi dejanja magijskega značaja⁵⁰.

⁴⁹Ibid., str. 36.

⁵⁰ Ibid., 38.

4. Staroslovenska vera

O staroslovenskem verstvu je znanega le malo. Prokopij, bizantinski zgodovinar, je pripovedoval, da naj bi Slovani poznali gospodarja vesoljstva, ki povzroča grom in blisk. Njemu so darovali živali. Slovani so častili tudi reke, vile in druga nadnaravna bitja. Njim so prinašali različna darila, ob tem pa poskušali izvedeti kaj o prihodnosti. Važen del slovanskega bogočastja so bili pojedine, divji plesi in petje⁵¹.

Ničesar ni bilo, ko Bog, sonce in morje. Sonce je pripekalo. Bog se je ugrrel in se potopil, da sev morju skoplje. Ko se spet je vzdignil, mu je ostalo za nohtom zrno peska. Zrno je izpadlo ter ostalo na površini (kajti na začetku je vse tam ostalo, kamor je padlo). To zrno je naša Zemlja, morsko dno je njena domovina. O tem izročilu se domneva, da ne izhaja le iz praslovske dobe, temveč da je veliko starejše. Čeprav so besede skope, so pa vsekakor slikovite ter nam povedo kozmogonsko bistvo verovanja naših prednikov. Prav tako pa so se pojavila ugibanja pristnosti tega in drugih Trdinovih zapisov. Tako je že Jiří Polívka bil mnenja, da ti zapisi budijo hude dvome. K temu ga je vodilo pomanjkanje primerljivih podatkov v bližnjem in tudi bolj oddaljenem slovenskem sosedstvu. Trdina je te zapise dobesedno potreboval za svoja predavanja o veri starih Slovanov⁵². Za zaplet je poskrbela tudi kasneje zapisana varianta pripovedi o nastanku zemlje iz Gospića v Liki. Zapisana je bila že leta 1864, torej 6 let po Trdinovi objavi. Ima pa s slednjo več podobnosti, kot bi lahko od izvirne verzije pričakovali. Vsebuje vse, kar ima tudi Trdinova pripoved, le da ni tako zgoščena. Edini novi element je, da se je Bog po morju vozil z ladjo. Na tem mestu je prišlo do domneve, da je mogoče gospiška inačica le odmev Trdinovega zapisa v reškem časopisu ali celo njegovih predavanj na tamkajšnji gimnaziji. Avtentičnost Trdinovega zapisa o nastanku Zemlje pa je branil Ivan Grafenauer. Grafenauer je namreč slovenskim ljudskih razlagam o začetku sveta posvetil več temeljitih razprav. Menil je, da ravno dejstvo, da jim ni možno najti inačic med evropskimi pripovedkami in pravljicami, dokazuje njihovo

⁵¹ Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, str. 37.

⁵² Šmitek, Mitološko izročilo Slovencev, str. 11.

pristnost. Kozmogonske mite lahko razvrstimo po naslednji tipologiji: nastanek sveta brez božjega vpliva in nastanek sveta z božjim vplivom. Pri prvem tipu se *zemlja lahko sama dvigne iz morja v obliki otoka*. Motiv je zlasti pogost v egipčanskih kozmogonskih mitih, kar bi lahko označili kot spomin na vsakoletna Nilova poplavljanja. *Zemlja pa se lahko pokaže tudi, ko odtečejo vode vesoljnega potopa (mit o ciklični obnovi sveta)*. Pri drugem tipu, in sicer pri nastanku sveta z božjim vplivom, pa lahko *zemljo dvigne z morskega dna bog (ali več bogov, v enem ali več poskusih)*. Bog se tako sam potopi v praocean v slovenski, ukrajinski in v nekaterih indijskih inačicah, v slednjih spremenjen v vepra⁵³. *Zemljo pa lahko iz morja prinesejo vodne ptice ali dvoživke na povelje boga ali brez njega, bog pa potem iz nje ustvari svet*. Pri tej varianti so presenetljive podobnosti med variantami, ki jih ločijo velike geografske razdalje, kar dokazuje veliko starost teh mitov. V teh mitih se kažejo totemistične prvine. Te predstave so bile dokumentirane na ogromnem območju zahodne Afrike (Juruba), na območju Bližnjega vzhoda, vzhodne in severovzhodne Evrope, severne in srednje Azije, prav tako pa na območju Kalifornije. *Na božji ukaz se po prgišče zemlje potopi Satan*, kar pa imenujemo dualistični mit. *Bog lahko ustvari svet iz kaosa ali iz »ničā« s pomočjo besed*. Primer lahko prikažemo v indijski *Śatapatha brahmani* (11.1.6): Pradžapati, ki se je rodil iz zlatega jajca, plavajočega na morski gladini, je z dvema besedama priklical Zemljo in nebo, s svojo sapo pa ustvaril bogove, demone itd. Med etnologi so nekateri bili menja, da je možno prav v stvaritvi sveta iz »ničā« videti najprvotnejši mit o nastanku sveta⁵⁴, saj ga najdemo na vseh območjih »prakultur«⁵⁵.

V slovenskem ljudskem izročilo ima svoje mesto tudi kozmično jajce. To kozmično jajce naj bi znesel Nebesni petelin na pusti in skalnati Zemlji po njeni stvaritvi po božjem ukazu. Iz kozmičnega jajca so pritekale reke in potoki, tako da je dežela postala zelena in rodovitna. Ljudje so živeli na tem okraju z nebeškim odposlancem, kar pa jih je motilo. Dosegli so, da ga je bog odpoklical. Pred svojim odhodom jih je Nebesni petelin še posvaril, da naj se bojé jezera. Njegovega posvarila niso razumeli, tako da so razbili jajce in voda iz tega jajca je potopila pokrajino in ljudi. Po Ivanu Grafenauerju je Nebesni petelin predstavljal prvotnega

⁵³ Ibid., str. 12.

⁵⁴ Ibid., str.14.

⁵⁵ Ibid., str. 25.

totemističnega sokola, in sicer Sonce, saj petelin simbolizira budnost, torej lastnost, ki so jo imeli bogovi svetlobe. Kozmično jajce pa je označevalo prav tako tudi središče stvarstva. Prva tako je Ivan Grafenauer po zgledu Wilhelma Schmidta iskal v najstarejših plasteh slovenskega izročila (ter domnevno našel) sledove pramonoteizma, katerega naj bi Praslovani prevzeli od tujerodnih severnoazijskih lovcev in jelenorejcev⁵⁶.

Ker je po stvarjenju Zemlja obležala na gladini kozmičnega oceana, je bog poskrbel za njeno oporo. Pri Slovencih je znana predstava, da zemljo nosi ogromna riba na svojem hrbtu. Če se ta riba zgane, nastane potres, če se potopi, povzroči konec sveta. Ta riba se imenuje Faronika, njeno ime naj bi izviralo iz Starega testamenta, in sicer po egipščanskem faraonu ali njegovih vojakih, ki jih je potopilo Rdeče morje, ko so zasledovali bežeče Jude. Po vsej verjetnosti je legenda prvotno razlagala »človeško« podobo neke določene vrste rib v Rdečem morju. Razširila pa se je tudi predstava, da so se ti Egipčani spremenili v ribe ali polribe in polljudi ali pa v ribe, ki občasno prevzamejo človeško podobo. V slovenski legendi riba Faronika sicer pomaga svetu s svojo podporo, vendar je njena jasno izrečena grožnja nenehno prisotna⁵⁷. Prvotno je riba predstavljala nepredvidljive htonske sile, kakršne so bile značilne za germansko mitološko morsko kačo *Midgardsormr*, judovsko *Leviatan*, grško *Hidro* ali babilonsko *Tiamat*. Sorodna jim je indijska kača *Ananta*. Druge slovanske variante so govorile še, da zemlja leži ob dveh ribah. Ti dve ribi se v prekmurskem izročilu podita okrog zemlje in lahko s svojimi dejanji prav tako vplivata na Zemljo kot riba Faronika⁵⁸.

Slovensko izročilo pa prav tako omenja tudi »Zlato dobo«, ki je trajala od začetka življenja na Zemlji. Zgodbo je sicer uvodni del bajke o potopu, na Slovenskem, ki jo opisuje Trdinov zapis, čeprav verjetno ta zapis vsebuje prav tako nekaj pisateljeve domišljije. *Sprva so živeli ljudje brez velikega truda. Bog jim je podaril tako močno voljo, da so imeli vsega, karkoli so poželeli. Takrat ni bilo na svetu ne mrzle zime ne pekočega poletja. Vsako žito in drevje je zelenelo, cvetelo in rodilo sad celo leto, kadar je kdo sam hotel. Pšenica je bila še enkrat višja od sedanje in klasje ji je šlo od vrha do tal. Jed je bilo treba le pripraviti; drugega dela*

⁵⁶ Ibid., str. 18.

⁵⁷ Ibid., str. 23.

⁵⁸ Ibid., str. 24.

z njo ni bilo: zrasla in prišla je k ljudem sama. Človek je rekel jablani: «Daj mi zrelih jabolk» in tisti hip se je drevo napolnilo z najslajšimi jabolki in se nagnilo k njemu, da si jih natrga. Če ga je mikala riba ali kaka druga žival, poklical jo je z eno besedo k sebi in si jo skuhal ali spekel, kakor se mu je zljubilo. V tej obilnosti in sreči pa so pozabili ljudje Boga in se razvadili. Jeli so se med sabo črtiti, preganjati in moriti... Da pa je izročilo o »zlati dobi« avtentično, pa potrjuje sledeči zapis s Koroške. V davnih, davnih časih je imela pšenica klasje od tal do vrha. Tudi vse drugo žito je tako bogato rodilo. V tistih prelepih zlatih časih so imele krave pod vsem vampom dojke, tako kakor je danes videti še pri svinjah. Ni čudno, da je bilo v tistih časih žita kakor peska in mleka kakor vode. Ljudje so se prevzeli in pozabili, da je žito in tudi mleko zlahten dar. Prevzetneži so nastiljali živini s pšeničnim klasjem, prevzetne ženščine pa so v mleku kopale otroke in s etudi same umivale v njem⁵⁹.

Področje svetega nam spreminja konvencionalne pomene prostora, kakor se tudi aktivnosti religiozne narave navadno dogajajo v bolj ali manj posebnem okolju. Okolja take vrste so lahko naravna in s strani pripadnikov nekega verovanja interpretirana v smislu njihovih mitoloških konotacij. Ta okolja pa so lahko tudi specifično urejena ter zgrajena za sakralne namene, lahko pa so tudi to okolja, ki predstavljajo svetost in sakralnost v sprotnem nastajanju⁶⁰.

Z terminom »prostor želja« lahko označimo ljudske predstave o daljnih pokrajinah, saj so se vanj projicirali upi in strahovi mnogih generacijskih skupin. Tukaj pa razlikujemo med vizijami obstoječih geografskih lokacij, katere označimo za »profano utopične« (primer: dežele »na robu sveta«), in med povsem imaginarnimi »kultno utopičnimi« pasažami (primer: raj, Nebeški Jeruzalem). Motivika je pri obeh prostorih precej podobna, vendar se »profano utopični« svet razteza le v dve dimenziji, in sicer v daljavo in širjavo (nekdanja predstava sveta kot ploskve). »Kultno utopični« svet pa se razteza v tri dimenzije, in sicer poleg zemeljske sfere pozna še nebesno in podzemno sfero. Te tri sfere povezuje navpična os, ki je poimenovana »svetovna os«. Kaže se v podobi kozmične gore ali kozmičnega drevesa. Poleg indoevropske folklorne dediščine nas o obstoju takšnih »tripartitnih, trimorfnih, triadnih, trilogističnih in triperiodnih razdelitev sveta«

⁵⁹ Ibid., str. 27.

⁶⁰ Kravanja, Sveti prostor v prepletu mitološke ideologije in simbolike kraja, str. 265.

prepričujejo tudi arheološke najdbe iz predсловanskega in slovanskega obdobja na slovenskem ozemlju⁶¹.

Po slovenskih pripovedih so do »spodnjega sveta« vodila globoka brezna in votline, ki so bile dostopna tudi navadnemu človeku, lahko pa ga je tja pripeljal tudi pokojnik skozi grobno gomilo. Ta svet naj bi bil podoben našemu ali pa naj bi ga po lepoti celo prekašal. Ta svet kaže človeško željo, da bi umrli našli tam primerno domovanje in si tako ne bi želeli vrnitve v svet živih. Ovce naj bi predstavljale po slovenskem izročilu duše umrlih, od njihovega prejšnjega življenja pa je odvisno, ali se jim sedaj godi bodisi boljše bodisi slabše, kar je vidno v njihovi rejenosti⁶².

Predstave naših slovenskih prednikov nam pripovedujejo, da so ob podzemski reki, ki je ločevala svet živih od sveta mrtvih, rasle vrbe. Na teh vrbah naj bi v podobi črnih ptic počivale duše nekrščenih otrok⁶³. Navje, mavje, movje ali morje se imenujejo na Slovenskem duše nekrščenih otrok⁶⁴.

Mitološka predstava o vodi, ki ločuje med sabo dva svetova, svet živih in mrtvih, je pogosta v mitologijah raznih narodov. Brez dvoma so jo poznali tudi Slovani, vendar si preučevalci slovanske mitologije niso enaki glede mnenja, ali so to mitično predstavo Slovani prevzeli od drugih ljudstev ali gre tukaj za prvotno slovansko predstavo⁶⁵.

Mavrica in Rimska cesta sta veljali v predstavah naših prednikov za most duš v nebo⁶⁶. Slovensko ljudsko izročilo pripoveduje, da vsakemu človeku ob rojstvu začne zvezda svetiti, in ko zvezda pade, ta človek umre⁶⁷. Starim Slovencem so kometi naznanjali velike nesreče, kot so npr. kuga, vojna, lakota ipd⁶⁸.

Kot nekakšno obrobje sveta je v slovenskem izročilu omenjeno »Krvavo morje«. Danes se pojasnjuje, da pri omenjenem morju gre za Rdeče morje⁹⁷.

Skromno je naše znanje o »kamnih s posebnimi svojstvi« na Slovenskem. Kot »kamne s posebnimi svojstvi« bi lahko poimenovali kamnite in okamnele strukture različnih oblik (ne glede na njihovo velikost), ki imajo mitološki, religiozni,

⁶¹ Šmitek, Mitološko izročilo Slovencev, str. 33.

⁶² Ibid., str. 34.

⁶³ Ibid., str. 37.

⁶⁴ Ibid., str. 38.

⁶⁵ Mencilj, Vorstellung vom Wasser als Grenze zum Jenseits in der slowenischen Volksliteratur, str. 223-224.

⁶⁶ Šmitek, Mitološko izročilo Slovencev, str. 40.

⁶⁷ Ibid., str. 42.

⁶⁸ Ibid., str. 43.

zdravilni, prerokovalni, zaščitniški, memorialni, slavlilni in simbolični pomen ter funkcijo. Po tem se razlikujejo od drugih »navadnih« kamnov. Ko je človek podomačil svoje naravno okolje, takrat je vlil dušo tudi kamnom, ki so za starosvetnega človeka imeli neko svoje notranje življenje. Kamni sami po sebi niso bili predmet čaščenja, pač pa je to bilo tisto, kar se je skrivalo v njih. Kamen naj bi rasel kot katerokoli drugo živo bitje, pri čemer se spomnimo na kozmogonske mite o nastanku sveta iz peščenega zrna ali pa tudi na pripovedi o nastanku kamnite kraške pokrajine iz kamnja, ki je bilo vsuto iz razparane Stvarnikove vreče⁶⁹.

Svetovna gora ali kozmično drevo sta predstavljala središčno os stvarstva. Ta simbolična predstava je prisotna v mitih in pravljicah številnih etničnih skupin. Tako to goro evrazijska izročila pogosto imenujejo tudi kristalna, diamantna, zlata, srebrna, svetleča se ali marmorna gora. Iz zemeljske sfere naj bi se dvigala visoko v nebo s strmimi in gladkimi pobočji. Ime »steklena gora« je zamenjalo starejšo »kristalno goro« in je nastalo sorazmerno pozno. Pri nas se je »steklena gora« imenovala tudi »glaževnata gora«. »Kameno strelo« ali gorski kristal je bilo možno najti na mestih, na katerih je udaril blisk, ki je bil značilno orožje boga gromovnika⁷⁰. »Kristalna gora« je po tej asociaciji domovanje boga. Tudi v izročilu drugih narodov so se ohranili sveti stekleni objekti, kot primer naj navedem germanske steklene poljane *Glaesivellir*, na katerih je vladal sodnik mrtvih, kralj Gudmund. Prav tako je pred dvorano mrtvih *Walhallo* rasel kristalni gozd. Stekleni most se pojavlja v keltskem izročilu. Pravljičice, znane iz različnih evropskih narodov, pa opisujejo stekleno mesto, stekleni most ali grad ter stekleni grob. V Severnem morju naj bi ležal kristalni otok *Glesia* ali *Glesaria*, ki je bil imenovan tudi »kraljevi otok« ali »jabolčni otok«. V litvanskem izročilu se pojavlja gora iz srebra, bakra, kristala ali ledu. Omemba kovin v tem izročilu naj bi bila kasnejšega izvora. Ker so lokacije bivališča mrtvih različne, se prav tako pojavljajo različne lokacije bivališča gospodarja gore. Prebival naj bi v palači na vrhu gore ali pa je njegovo prebivališče skrito v votlini znotraj gore ali pod njo. Tako kot srčna votlina predstavlja človekovo bistvo, je votlina gore njeno srce. Gorska votlina je duhovno središče sveta, tako kot je srce sedež osebne duše. Trikotnik, obrnjen z vrhom navzdol, je diagram srca in ponazarja tudi votlino, medtem ko je trikotnik z vrhom navzgor, simbol gore ali

⁶⁹ Šmitek, Kaj raste brez korenja? O kamnih s posebnimi svojstvi na Slovenskem, str. 179-180.

⁷⁰ Šmitek, Mitološko izročilo Slovencev, str. 48.

piramide. Ta dva lika sta dve manifestaciji istega principa⁷¹. Prav tako je središče sveta ali svetovno os lahko predstavljalo drevo. Po deblu tega drevesa se je možno spustiti v podzemlje ali se povzpeti v nebo. Izročila o svetovni gori ali drevesu dokazujejo, da sta tako svetovna gora kot svetovno drevo le dve pojavnosti iste ideje⁷². Že pred naselitvijo Slovanov so na slovenskem ozemlju obstajali staroselski vegetacijski kulti, kot npr. čaščenje boginje Kibebe. Kult so v rimskem imperiju uradno priznali leta 204 pr. n. št. Kult Kibebe se je obdržal vse do 4. stoletja n. št. O sledovih Kibelinega kulta nam pripovedujejo arheološke najdbe z današnjega slovenskega ozemlja. Med te najdbe prištevamo posvetitvene napise, kipe in reliefe v urbanih naseljih, kot so Emona, Celeja, Petovia, in na podeželju. Pomembno je, da se kult »Velike matere bogov« Kibebe povezuje z drevesom. Pod tem drevesom naj bi umrl Kibelin ljubimec Atis, katerega je Zevs na Kibelino prošnjo spremenil v drevo ter ga kasneje obudil v življenje. V obrednem sprevodu, ki je potekal meseca marca, so prav tako sodelovali tudi *koribanti* in *kureti* z glasnim udarjanjem z meči po ščitih. Pregarjali so zimo. 22. marec je bil osrednji dogodek marčevskih praznovanj, Takrat so posekali bor ter ga okrasili in odpeljali v Kibelino svetišče. Ženske so ob tem prepevale žalostinke za umrlim Atisom. Tri dni kasneje so praznovali njegovo vstajenje. Slovenski arheolog Slavko Ciglencečki je kot prvi opozoril na podobnost med slovenskimi *kurenti* ter grško-rimskimi *kureti/koribaniti* in med tradicionalnim prekmurskim praznovanjem *borovega gostüvanja* in borom/smreko v Atisovem sprevodu, in celo med imeni in oblačili udeležencev *borovega gostüvanja* in Kibelinimi svečeniki. Kurent se uvršča v kategorijo podobnih likov, kakršne pozna vsa Evropa. Ohranja vez z antiko in staroselsko kulturno dediščino⁷³.

V človeškem okolju so svetovno drevo ponazarjala častitljiva stara drevesa, ki so rasla na posvečenih krajih ter so imela zdravilne ter magične lastnosti. Kozmova *Praška kronika* (1119-1125) nam pove, »da je češki knez Břetislav II. pred koncem 12. stoletja pregnal vse čarodeje, vrače in prerokovalce iz dežele in dal posekati in sežgati vse gaje ali drevesa, ki so jih na številnih krajih častili preprosti ljudje. Zatrli je tudi praznoverne šege, ki so se jih držali še na pol poganski kmetje na binkoštni

⁷¹ Ibid., str. 49.

⁷² Ibid., Str. 57.

⁷³ Ibid., str. 59.

torek ali sredo, ko so prinašali darove studencem in krvne žrtve zlim duhovom, pokopavali mrtve v gozdovih ali na poljih in praznovali po poganskih obredjih na križiščih poti«. Prav tako so na odročnejših krajih slovenskega ozemlja še dolgo po formalnem pokristjanjenju vztrajali ostanki poganskih verovanj⁷⁴, med katere nedvomno prištevamo tudi kult dreves in vodnih izvirov⁷⁵.

Del naših starih predstav o strukturi sveta in onstranstva temelji na indoevropski in praslovanski dediščini⁷⁶, del pa prav tako na antični in starokrščanski poetični in apokaliptični tradiciji. Vertikalni kozmični model je v krščanstvu dobil nov in drugačen pomen, medtem ko se je horizontalni le malo spremenil ter je ohranil številne stare poteze, kar nam dokazujejo pravljčni motivi. V teh je izročilo o velikanih, palčkih in drugih bajnih bitjih iz človeškega okolja živo še danes⁷⁷.

Škof Slomšek je v Pastirskem listu (1852) na kratko in razumljivo orisal nastanek kulta svetih dreves. Stari Judi so »po drevju malike stavili«. Poganski Germani so imeli »košat hrast«, Slovenci pa »zeleno lipo« za izvoljeno sveto drevo. Prvi zgodovinski viri o slovenskem čaščenju dreves segajo že v 13. in 14. stoletje. Vendar vemo danes le malo o videzu takšnih krajih⁷⁸.

Za stare kulture Evrope, Bližnjega in Srednjega vzhoda je Orion predstavljal nebesni časovni mejnik, ki je pogojeval koledar. Geometrični ornament na keramični posodi iz Vinkovcev so potrdili zgodnji obstoj takšnega koledarja na evropskih tleh. Posoda je iz obdobja vučedolske kulture (ok. 3000 pr. n. št.). Upodabljanje Orionu je bilo znano že indoevropskim živinorejcem in poljedelcem vučedolske kulture na začetku bronaste dob⁷⁹. V poznoantičnem mišljenju sta deifikacija in mitologizacija zvezd dosegli svoj višek. Orfični in pitagorejski vplivi so prispevali največji vpliv k temu⁸⁰. Slovenci smo skupaj z Južnimi Slovani Mlečno cesto imenovali *kumova slama*. Seno in slama pozimi predstavljata plodnost, kot jo predstavlja trava v pomladnih in poletnih mesecih. Preprosti ljudje so si zvezdne utrinke predstavljali kot gorečo padajočo »nebesno slamo«⁸¹.

⁷⁴ Ibid., str. 63.

⁷⁵ Ibid., str. 64.

⁷⁶ Ibid., str. 71.

⁷⁷ Ibid., str. 72.

⁷⁸ Ibid., str. 80.

⁷⁹ Ibid., str. 89.

⁸⁰ Ibid., str. 90.

⁸¹ Ibid., str. 100.

Naši predniki in mnoga druga starodavna ljudstva so zanositev pripisovali temu, da je v telo ženske prišla duša umrlega. Arhaična indoevropska ideja pravi, da je smrt kot žrtvovanje kreativno dejanje, ki je potrebno za ohranjanje kozmosa⁸².

Stari Slovani so leto pojmovali ciklično, kar je razvidno iz indoevropskega izraza **uert-men* in staroslovanskega **verme*, pomeni pa »presti, vrteti, vračati se« ter se navezuje na gibanje sonca, planetov in zvezd. Tako sta se po položaju sonca npr. ravnala staroslovanska izraza za jug in sever, in sicer »poldan« in »polnoč«. Ta izraza kažeta na idejo o »spodnjem svetu«, skozi katerega naj bi sonce potovalo skozi noč. Tudi letni časi so bili merilo časa v številnih kulturah. Pri Slovencih je bil letni cikel doživet in razumljen skozi dve menjajoči se obdobji, in sicer poletje in zimo, prehodni fazi⁸³ jesen in pomlad sta se začeli razlikovati kasneje. V makrokosmičnem smislu je časovno enoto predstavljalo trajanje sveta od njegove stvaritve do njegovega uničenja. Pripovedi o zmaju opisujejo takšen cikel. Zmaj v tisočletjih pregrize skalno steno gorovja in s tem na dan bruhnejo podzemne vode. Takrat so uničena človeška naselja ter z njimi prebivalstvo. Po tej katastrofi se življenje obnovi⁸⁴.

Prav legende, miti ustvarjajo podobe, ki so se razširjale bodisi lokalno bodisi celo globalno, zato si je potrebno ogledati in podrobneje analizirati mitske podobe, ki so tvorile vero staroslovencev.

Miti so stari kot človek. Kljub temu so še vedno zakoreninjeni v človeški podzavesti ter v globinah čutnega zaznavanja ljudi v vseh družbah in civilizacijah. Miti so podvrženi nenehnemu spreminjanju in prilagajanju. Na dan prihajajo preko ustnega izročila ali živijo svoje sekundarno življenje skozi besede poustvarjalcev in pripovedovalcev. Nenazadnje se ohranjajo prav tako v umetniških stvaritvah ter kulturnih predstavah posameznikov ali pa skupnosti. Skozi vse te transformacije sicer dobivamo nove oblike in podobe, toda istočasno prav ta kulturna dinamika ohranja mite pred pozabo. Beseda mit ali bajka ima dandanes različne razsežnosti svojega pomena. Prvotno je mit pomenil in predstavljal zgodbo o bogovih in ideologijah v pripovedovani obliki. Ima alegoričen učinek ter hkrati oddaja sporočila, ki jih splošna pripoved ne uspe oddajati. V antičnih časih je mit imel še pomembno

⁸² Ibid., str. 103.

⁸³ Ibid., str. 111.

⁸⁴ Ibid., str. 112.

mesto v duhovnem življenju družbe in je predstavljal primordialno resnico, skupek zelo starih simbolov, razsežnost človekovega dojemanja sveta. Skozi čas pa se je ta funkcija transformirala v povezovanje mitov z izmišljenimi, lažnimi, zastarelimi pogledi na svet, s pravljico, z bajkami ter bajejanjem. Beseda bajka je sicer slovenska inačica besede mit. Danes ima predvsem slednji pomen. Še danes ohranjene slovenske bajke nam pripovedujejo o nastanku sveta, človeka, naroda, stvarstva, o dogajanju v onostranstvu, o koncu sveta ter o številnih bajeslovnih bitjih, ki spremljajo predstavniki svet ljudi. Na drugi strani pa nam mitologija in bajeslovje omogočata znanstveno preučevanje mitološkega gradiva, predvsem historičnih virov in literarno, ikonografsko ali ustno sporočenih povedk o verskem in predstavnem svetu človeštva od najzgodnejših časovnih obdobj do današnjih dni. Najzgodnejše faze mitologije so vsebovale tako umetnost kot tudi zametke religij ter filozofskih percepcij. Miti so bili razloženi skozi različne vidike. Sofisti so jih razlagali alegorično: Platon filozofsko-simbolično; Aristotel je govoril o mitu kot o fabuli; stoiki so videli v bogovih persofinikacijo svojih funkcij; epikurejci pa so bili mnenja, da lahko razložimo nastanek mitov na osnovi naravnih funkcij. Evhemer je videl v mitologiji poetiziranost zgodovine⁸⁵. Za antične mite se je v času renesanse prebudilo zanimanje, ki je privzelo večje razsežnosti z razsvetljskimi in romantičnimi pisci, kot so bili npr. Giovanni Battista Vico, Jean Jacques Rousseau in James Macpherson, Friedrich Wilhelm Schelling, August in Friedrich Schlegel ter Johann Gottfried Herder. Med najbolj znanimi med njimi pa naj omenimo Jacoba in Wilhelma Grimma, saj sta svoje raziskave razvila že na spoznanjih o skupnem indoevropskem izvoru večine evropskih narodov. Jacob Grimm je bil eden izmed prvih, ki je hotel urediti gremansko mitologijo v enoten sistem. Tudi Max Müller, Adalbert Kuhn in Wilhelm Schwartz so v mitologiji videli poskus, da bi po svoji meri razložili naravne pojave. Podobno je menil tudi Aleksander Nikolajevič Afanasjev, da je v slovanskih mitih mogoče iskati animistično, naravnomagično teorijo v ljudskih šegah in izročilu več bogov, pač pa predvsem nižje mite. Mitološki šoli iz obdobja romantike, ki je v pripovednem in pesniškem izročilu prepoznala poganske podobe bogov in njihovo povezavo z naravo, so sledili evolucionizem, difuzionizem in ritualno-mitološka usmeritev Jamesa Georgea Frazerja ter funkcionalizem Bronisława Małinowskega,

⁸⁵ Kropelj, M. (2008): *Od ajda do zlatoroga*. Ljubljana. Mohorjeva družba. Str. 9.

osnovan na ideji, da sta mit in socialna resničnost funkcionalno povezana. Analitično-psihološko sta k mitu pristopila Sigmund Freud in Carl Gustav Jung. Prav tako so pomembno k razvoju mitoloških raziskav pripomogli s svojim vplivom francoska sociološka šola Emila Durkheima, strukturalizem Clauda Lévi- Straussa in Rolanda Barthesa, simbolične teorije Ernsta Cassirerja, semiotične usmeritve M. Bakhtina, Vladimirja N. Toporova in Vjačeslava V. Ivanova. V sodobnem času so prevlado v tem tematskem sklopu prevzele semiološke raziskave in usmeritve Paula Ricoeurja in Mircea Eliade. Nekatere med študijami novodobnih raziskovalcev so postmodernistično usmerjene, pri tem pa predvsem privzemajo metode primerjalne in kognitivne mitologije⁸⁶.

Za današnje poznavanje slovenskega bajeslovja je zaslužno predvsem ohranjanje zgodovinski virov ter ljudskega izročila. Arheološka najdišča in najdbe so primarni viri, ki pa so malo prepoznavni. Tu velja omeniti tudi pisne zgodovinske vire, ki zahtevajo kritično branje v kontekstu z okoljem, v katerem so nastajali. Ljudsko izročilo je na drugi strani prav tako pomembno ohranilo spomin na nekatere mite in stara verovanja v ljudskem pripovedništvu, pesništvu, šegah in nekaterih drugih družbenih institucijah, ki nam omogočajo, da sledimo posameznim verskim predstavam starih obdobj. Pri rekonstrukciji verskih predstav si delno lahko pomagamo tudi z ljudskimi umetniškimi in obrtnimi izdelki. Visoka umetnost pa je ljudsko bajeslovje vedno umetniško predelala in se predvsem navdihovala v klasičnih mitih. O bajeslovnem izročilu in verskih predstavah prebivalstva na današnjem slovenskem ozemlju so pisali že nekateri antični pisci, kot npr. Strabon, Apijan, Prokopij, pozneje srednjeveški potopisci in zgodovinarji, kot so bili Adam iz Bremna, Helmond, Herbord, Ebbo, Saxo Grammaticus. Ohranilo se je tudi mnogo kronik, kot so: Nestorjeva kronika, Praška kronika, Staročeška kronika Kozme in Dalimila, Kronika Ipaziana, Thietmarjeva kronika ipd. Delno so bili predstavljeni pisni viri za slovansko mitologijo že s strani Aleksandra Brücknerja⁸⁷, izčrpneje pa s strani Karla Meyerja. Pri nas sta vire za slovensko zgodovino in zgodovino duhovne kulture popisala Franc in Milko Kos⁸⁸.

⁸⁶ Ibid., str. 10.

⁸⁷ Ibid., str. 13.

⁸⁸ Ibid., str. 14.

Podrobneje je o šegah in verovanjih v Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild pisala Helena Ložar-Podlogar⁸⁹.

V starih verskih predstavah lahko prepoznamo v ljudskem izročilu spomin na nižja bajeslovna bitja in celo nekatera stara boštva. Predvsem gre tukaj za slovanska, keltska in rimskodobna boštva ter z njimi povezane kozmološke predstave starejših verstev. Ohranjeni so mnogovrstni fragmenti starih verskih predstav, ki so delno težko prepoznavni. S pomočjo primerjalne, semiotične in kognitivne mitologije je mogoče vsaj delno rekonstruirati ter s tem prepoznati v njih nekatere elemente starih verstev⁹⁰.

Stvarjenje sveta kot pomemben del starih verskih predstav je v slovenskem ljudskem izročilu razloženo na različne načine. Voda ima v številnih kozmogonskih mitih primarno vlogo, saj simbolizira prvotno materijo, ki predstavlja snov za oblikovanje novega sveta. Tako lahko v hindujskih besedilih npr. zasledimo: »*Vse je bilo voda, prostrane vode niso imele bregov.*« Tudi v Bibliji lahko beremo: » *Duh božji je vel na vodami.*« Starogrški miti nam sporočajo, da je zemlja Gaja, ki je prvorojeni otrok Kaosa, mati nebu in morju, in sicer Uranu in Pontu. Ivan Grafenauer je odkril v svojih raziskovanjih te tematike, presenetljivo podobnost stvaritvenih mitov ljudstev na različnih kontinentih sveta. Različne raziskave so pokazale, da različne načine stvarjenja sveta lahko razvrstimo v različne skupine:

1. Nastanek zemlje brez božjega vpliva, pri čemer se zemlja lahko sama dvigne iz morja v obliki otoka, lahko pa se zemlja pokaže po odtoku vode vesoljnega potopa.
2. Stvarjenje sveta z božjim posredovanjem; pri tem lahko zemljo ustvari bog s svojim pogledom, ustvari svet iz kaosa ali »nič« s pomočjo besede ali pa bog oz. vodna ptica, dvoživka ipd. privzdigne zemljo z morskega dna. Pojem prvobitne vode ob začetku sveta je skoraj univerzalen. Velikokrat se temu pridruži mit o potapljaški živali ali božanstvu, ki prinaša zrno peska, ki postane kasneje zemlja, na vodno površje⁹¹. V slovenskem ljudskem izročilu so se ohranile verzije stvarjenja sveta. Najpogostejša je predstava o nastanku sveta iz peska, ki ga je bog prinesel na vodno površje, ko mu je postalo vroče in se je hotel ohladiti v morju ter je tako za nohtom ostalo zrnce peska, ki je padlo na vodno površje ter tam postalo zemlja. Ohranile so

⁸⁹ Ibid., str. 16.

⁹⁰ Ibid., str. 23.

⁹¹ Ibid., str. 25.

se tudi druge razlagalne povedke nastanka sveta. Med njimi je tudi naslednja o stvarjenju s pogledom, objavil jo je Trdina. *Iz početka ne bjaše ništa nego Bog i Bog spavaše. Vieke vjekova mu taj san trajaše. Nu sudjeno bi, da se probudi. Prenuv se iza sna oziraše se i svaki pogled mu se promieni u zvezdu. Bog se začudio i stao putovati, da zargleda što je očima stvorio.* Trdina je v Ljubljanskem zvonu leta 1881 objavil isto zgodbo takole: *Dokler so bili ljudje še ajdje, niso vedeli, kako je Bog svet ustvaril, pa so si pripovedovali to tako, kakor jih je učila kriva vera. Mislili so, da je Bog od konca spal. Ko pa je prišel čas, da se je zbudil in se je začel ozirati, ustvaril je njegov prvi pogled našo lepo zemljo, njegov drugi pogled naše preljubno sonce, njegov tretji pogled našo preljubno luno, vsak poznejši pogled pa bleščéčo zvezdo. Bog se je začudil čudnim rečem, ki so jih ustvarile njegove oči, in jih je hotel razgledati. Ali kolikor dalje je prišel, tem več je bilo zvezd, ker so se vsak trenutek za eno pomnožile.* Ta pripoved se nadaljuje s povedko o stvarjenju človeka iz kaplje božjega potu⁹²: *Putuje i putuje, nu nigdje ni konca ni kraja. Putujuč dojde i do naše zemlje, nu več se bjaše umorio: pot mu se čela hvataše. Na zemlju padne kap znojaka se oživi, i eti ti prvog čovjeka. Božja mu podbina, nu stvoren ne bi za razblude, iz znoj se rodio, več početkom mu sudjeno bilo, da se muči in znoji⁹³.* O nastanku rodovitne prsti nam priča naslednja Trdinova bajka, ki je bila objavljena kot verska bajka na Dolenjskem leta 1881. *Ajdje so si tudi pripovedovali, da je bila zemlja od konca pusta, vse sama skala. Rodila ni nič, pa tudi ni trebalo, da bi rodila kaj za živež. Med ljudmi je stanoval Bog sam z duhom in s truplom in jih hranil z nebeško mano. Ali ljudje so bili nesrečni, ker so se bali božje mogočnosti in bleščobe. Od vednega trepeta niso mogli v slast ne jesti, ne piti, nikar se po svoji volji kratkočasiti. Bogu so se ljudje smilili. Ločil se je od svojega trupla in se preselil v nebesa, Truplo pa mu je na zemlji zgnilo in se spremenilo v rodovitno prst. V božji prsti so si iskali ljudje sami svojega živeža in niso več potrebovali nebeške mane. In zdaj šele so se začeli veseliti svojega življenja in so bili srečni.* Podobne povedke so znane tud drugod po Evropi, posebej pri germanskih ter skandinavskih narodih. Mircea Eliade je v številnih sorodnih motivih po svetu prepoznal določen skupen arhetipski vzorec. V slovenskih kozmogonskih mitih se poleg Boga pojavlja tudi svet noseča riba, ki podpira zemljo, predstavlja nosilno os zemlji, pri tem pa lahko povzroči tudi potres

⁹² Ibid., str. 26.

⁹³ Ibid., str. 27.

ali uničenje zemlje. V ljudskih pesmih s Primorske je ta riba poimenovana *Faronika*⁹⁴. V svojem bistvu je riba Faronika kozmična riba oz. kača. Iz Prekmurja se je ohranila po zaslugi Štefana Küharja naslednja pripoved: *Potrs.- Naši stari lidjé so mislili, ka zämlla na vödi plava. Zavolo toga so si potrs ätak razlagali. V-vödi, na štäroj zämlla plava, sta dve jako välkivi ribi. Da sä tevi ribi plödita po vödi, pa sä štäta od zämlé počujsnä (oščojnä), äli pa z-räpôn ponjoj vdäri, te sä zämlla strôsi, to jä potrs.-od potrsa sä nadälä právi, ka spololä rakä. Tak jä präj pri nas inda dosta rakov bilô, zaj ji pa nega väč, zato ka so zavolo zágnjäga potrsa si poginoli. (V opombi: Té potrs jä bûu pr"at-kakšimi 18 létmu.)* Riba, svet podpirajoča, ima posebno vlogo, saj lahko povzroči potres ali celo pogubo sveta. Predstavlja nam torej izrazito kozmogonsko boštvo. Ker lahko povzroči celo uničenje sveta s svojim potopom v vodo, ima tudi apokaliptične sposobnosti⁹⁵.

V Čedadu so našli ohranjeno reliefno upodobitev ribe Faronike iz 8. stoletja. Prav tako sta ribi Faroniki izklesani na portalu cerkve sv. Jakoba v Nerinu na Notranjskem⁹⁶.

Kot stalno prisotna nevarnost se pojavlja riba oz. kača, ki živi v morju, kjer spi in počiva. Po protoindoevropskih verskih predstavah jezdi na tej ribi Varuna, prabog, ki je ustvaril svet iz prvobitnega kaosa. Propad sveta pa po zapisih iz feničanske mitologije in Svetega pisma stare zaveze povzroči tudi morski zmaj Leviatan, kadar je razdražen, kar velja tudi za germansko mitološko Midgarsko kačo, grško Hidro, babilonsko Tiamat, švabskega Zelenbranta ipd. Po ugotovitvah Ivana Grafenauerja naj bi se motiv ribe, ki nosi svet, pojavil v arktično-severnoameriški prakulturi, v bajkah, nastalih na potresnem ozemlju pacifiškega obrežja na azijski strani Pacifika. Motiv dveh rib naj bi bil po njegovem mnenju razmeroma mlad in naj bi se v Evropi pojavil šele v bogomilsko-katarskih izročilih, medtem ko naj bi na severu, v sprednji Aziji in v Evropi predstavljala podstavek zemlji le ena riba. Zmago Šmitek je v svoji raziskavi odkril vrsto izročil na obeh omenjenih kontinentih, ki pričajo o⁹⁷ različnem številu rib oz. kač, ki podpirajo zemljo. V slovenskem ljudskem izročilu je Faronika vzporednica kozmogonski živali. Riba Faronika je dobila svoje

⁹⁴ Ibid., str. 28.

⁹⁵ Ibid., str. 29.

⁹⁶ Ibid., str. 30.

⁹⁷ Ibid., str. 31 (sekundarni vir).

ime po ljudskem verovanju, da so se faraonovi vojščaki, ko jih je požrlo Rdeče morje, spremenili v ribe, ki ob določenem času lahko privzemajo človeško podobo. Naj omenim, da je v slovenskem ljudskem izročilu ohranjen tudi zapis, da svet stoji na biku. To sporočilo je pri nas je objavil Davorin Trstenjak v Slovenskem glasniku leta 1860: Večkrat sem čul proste Slovence praviti, da svet na biku stoji. V tej prislovisci nahajamo mal ostanek staroslovenske kosmogonije.....je tudi v veri starih Persov bik zapleten v stvaritev sveta.....⁹⁸. V tej zgodbici se pojavlja ime prabik Gošorun. Ohranjeno izročilo iz Srbije, da zemlja stoji na volu, je vzporednica slovenskemu izročilu o zemlji, ki stoji na biku. Izročilo iz Srbije pa se glasi: *Gdjekoji prosti ljudi pripovijedaju da zemlja stoji na vodi, voda na ognju, a ogajn na zmajagorčevu ognju. Gdjakoji pak u šali kažu da zemlja stoji na volu, pa kad vo makne uhom, anda se zemlja zatrese*. Hkrati nam potrjuje predpostavko, da so bile tovrstne predstave pri Južnih Slovanih žive. V raznih mitih so se kot zemljo noseče živali pojavljale razne živalske vrste, kot npr. los ali jelen v kalifornijskih bajkah, kar je omenil Ivan Grafenauer. Ob tem je treba omeniti zanimivo vzporednico z izročilom o biku, v katerega se Kresnik spremeni in prav tako tudi njegov nasprotnik krivi Kresnik sosednje vasi. V podobi rdečega ali črnega bika oz. vola se bojujeta na križpotjih ali pod drevesi. Bika zastopata dva nasprotna pola, ki sta bodisi dobro in zlo bodisi prebivalstvo dveh nasprotnih si vasi in rodov⁹⁹.

Neka civilizacija se v mitih pogosto konča z vesoljnim potopom. Voda preplavi svet (kot pred stvaritvijo sveta v nekaterih prej naštetih mitih), vendar pa na površju ostane en sam človek, ki po vesoljnem potopu postane praoče novemu rodu in se posledično s tem dvigne med bogove. Prav tako kot v Evropi je izročilo o vesoljnem potopu razširjeno tudi v Aziji in Ameriki. Že sumerski Ep o Gilgamešu iz ok. leta 2400 pr. n. št. pripoveduje o potopu. To je najstarejši ohranjeni mit o vesoljnem potopu. V njem Utnapištim reši človeka in živali pred naraščajočo vodo in si tako pridobi nesmrtnost. Podobno v Bibliji reši Noe na svojo barko svojo družino ter par od vsake živalske vrste. Po odtoku vode pristane na gori Ararat, kjer zasnuje novi človeški rod. V različnih mitologijah in religijah po svetu najdemo potop sveta, pri tem pa seveda tudi različne ustrezne civilizatorične junake, kot sta npr. mezopotamski Ziusudra in indijski Manu. Po grških mitih je Zeus kaznoval

⁹⁸ Ibid., str. 33.

⁹⁹ Ibid., str. 34.

pokvarjeno človeštvo s potopom in ohranil pri življenju le dobra starčka Filemona in Baucido. V pripovednem izročilu je potop nasploh pogosta kazen za brezvestno življenje prebivalstva, zato ni prav nič nenavadno, da aitiološke povedke razlagajo nastanek jezer s potopom¹⁰⁰.

Indoevropski miti rodovitnost zemlje najpogosteje razlagajo na naslednja načina, in sicer rodovitnost zemlje prinese razpad božjega telesa na zemlji ali velikana, ali pa rodovitnost zemlje prinese jajce, iz katerega pritečejo reke. V germanskem mitu je za rodovitnost zemlje žrtvovan velikan Yimir; v iranskem izročilu je bilo žrtvovano velikansko božanstvo Gayomarta, v indijskem Puruša. Iz mesa je nastala plodna prst, iz krvi morja in jezera, iz žil reke, iz las drevesa, iz kosti gorovja, iz možganov oblaki. Janez Trdina je še pred svojo objavo bajke o nastanku rodovitne zemlje, po pripovedki, ki jo je slišal v Mengšu objavil v Nevenu *Povijest o božjem kokotu*. Ta povedka kaže, da se je ohranil spomin na potop tudi na Slovenskem. Vsebuje vse bistvene sestavine mitov o kozmičnem jajcu, torej o rekah, ki tečejo iz njega in namakajo zemljo, in o potopu, ki uniči nevredno prebivalstvo, pred samim potopom pa se reši le civilizacijski praoče. Motiv kozmičnega jajca in potopa je odsev starih arhetipskih predstav številnih ljudstev. Jajce je pogosto povezano z genezo sveta in njegovim postopnim izoblikovanjem. Po nekaterih arhetipskih predstavah naj bi se na površju prvotnih voda izvalilo kozmično jajce. V hindujskih besedilih lahko med drugim preberemo: » *Brahmanda, jajce sveta, se vali po površju voda*«. V kitajski mitologiji je prav tako ohranjeno kozmično jajce, ki naj bi ga razpolovil velikan Panku, ki je dremal v njem, in s tem dejanjem je ustvaril hkrati Nebo in Zemljo. V antični orfični kozmogoniji je noč rodila jajce, iz njega se je razvila ljubezen, iz polovic lupine pa sta nastala Nebo in Zemlja. Na Tahitiju so verjeli, da je Ta'arora, stvarnik sveta, v samem začetku spal v kozmičnem jajcu¹⁰¹.

O potopu govori tudi naslednja *Pravlica o Korantu*. *Dokler so stari Slovenci še malikovali, so mislili, da je bil v začetku sveta presrečni vek: da je kruh na drevju rasel in da je bilo pšenično klasje pol sežnja dolgo. Srečni ljudje so bili sprva dobri, pa kmalu so se pokvarili in postali hudobni. Tedaj so sklenili bogovi svet pokončati. Silno je počelo deževati in zemljo je zalila voda. Vsi ljudje so poginuli, samo štirje so se rešili, da niso bili pokončani v strašni povodnji. O treh povest molči, kako se je pa*

¹⁰⁰ Ibid., str. 35.

¹⁰¹ Ibid., str. 36.

četrti otel, se ve. Bila je namreč na visokem hribu vinska trta, ki se je z vršičem dotikala neba. Prijel se je četrti te trte in začel plezati v višino., Kurent, pri starih Slovanih jako spoštovan bog, to vidi in se močno razveseli, da mož išče pomoč na drevesu, njemu posvečenem, in se usmili revnega človeka. Brzo je jela voda odtekati, zemlja pa se je vse bolj sušila. Rešeni človek je moral Kurenti, svojemu rešitelju, obljubiti zase in svoje potomce, da bo vedno ljubil dve njemu sveti zelišči in rad užival njun sad. To sta bili vinska trta in pa ajda. Rešeni človek vzame v eno roko trto, v drugo pa ajdino steblo in se poda po širokem svetu iskat stanovanja. Na bregovih Jadranskega morja se ustanov. Od vinske trte, ki jo je nosil v roki, odseče šibo in jo vtakne z vso močjo v zemljo. In res je še dandanašnji v Proseku zelo dobro vino. Tudi ajdo je vsejal. Njegovi sinovi so se razšli po Kranjskem in še zdaj se živijo Kranjci večidel od ajde in čislajo vino in se s hvaležnostjo spominjajo Kurenta, starega svojega dobrotnika. Kurent je bil v veliki časti pri starih Slovenih¹⁰², ...

Po mnenju Ivana Grafenauerja je Kurent hudobno lunarno boštvo. V njem je prepoznal slovansko božanstvo vina in veselja, prav tako pa tudi lunarne praočeta in hudobno višje bitje, sorodno vojtaškemu Keremetu, ki bi naj izviralo iz praslovansko nomadsko-pastirske kulture. Po vojtaški bajki naj bi Keremet naučil prvega človeka v raju delati kumis (to je opojna pijača iz kobiljega mleka) ter zapeljal prva človeka, da sta prestopila zapoved stvarnika Inmara, da ne smeta piti kumisa. Kermet naj bi bil »mlajši brat« in nasprotnik najvišjega bitja Inmara (Juma)¹⁰³.

Kurent je bil po vsej verjetnosti božanstvo oz. demon, ki je bil povezan z rodovitnostjo in razbrzdanostjo. Ljudje so verjeli, da je njihov praoče in da skrbi za obnovo na svetu. Tudi pravljичno gradivo nam po mnenju Ivana Grafenauerja potrjuje domneve, da je Kurent povezan tudi z lunarnimi razsežnostmi oz. da je lunarno boštvo¹⁰⁴.

Številne pustne maske in tradicije imajo svoje prvine v predslovanskem času, tako so raziskave ostalin kulta Velike matere bogov (Kibebe) še iz rimskega obdobja v Sloveniji opozorile na možno povezavo med likom pustne maske kurenta in mitskim spremljevalci Kibebe kureti in koribanti. Kibelin kult je bil na Slovenskem

¹⁰² Ibid., str. 40.

¹⁰³ Ibid., str. 41.

¹⁰⁴ Ibid., str. 42.

še najbolj razširjen v južnem delu Norika s Petoviono in Celejo. Kureti in Koribanti so domnevno prešli v lokalno tradicijo ter se tu ustalili, vendar v imensko spremenjeni obliki. Njihovo istovetnost potrjuje med drugim njihovo temeljno poslanstvo, ki je in je bilo obujanje pomladnega življenja¹⁰⁵.

¹⁰⁵ Ciglencečki, Late Traces of the Cults of Cybele and Attis, str. 21-31.

5. Bogovi staroslovenske vere

Vsi narodi starega sveta so za sabo pustili veličastne spomine iz svoje mitološke preteklosti. Njihova božanstva in kulti so nam dobro znani, saj je objavljenih veliko knjig o mitologijah starih narodov, le slovanska mitologija je nekoliko zapostavljena¹⁰⁶.

Na tem mestu se nam postavlja zanimivo vprašanje, kako so nastali staroslovenski bogovi in kdo jih je ustvaril.

Religija, kot tudi drugi družbeni fenomeni, je dolg termin in kompleksen proces¹⁰⁷. Tako so bogovi v tem pogledu pomemben element, ki tvori religijsko ozadje.

Ljudje vseh starih narodov so spoštovali sonce kot božanstvo, ki je zaslužno za nastanek sveta in je s svojo toploto omogočilo življenje na tem istem svetu. Prvo božanstvo sonca pri Slovanih se je imenovalo Svarog. Sledil je razvoj različnih božanstev, najprej pri drugih narodih, kasneje pa prav tako pri Slovanih. Razvit je bil razsežen venec dobrih in zlih božanskih likov. Med njimi je bil tudi Perun, slovanski in staroslovenski bog gromovnik, ki je bil spoštovan zaradi svojega upravljanja z oblaki in vremenom ter je poskrbel za padavine, da so oplodile rastlinje na zemlji. Kljub svojim dobrodejnim lastnostim so se stari Slovani in Slovenci bali tega izrazito cenjenega boga, iz tega razloga so kurili ognje, da bi utišali grmenje. Enako so stari Slovani kurili ognje na vrhovih bregov ter prinašali daritvene žrtve Črnobogu, da bi ga odvrnili od njegovih zlih namenov. Tako pridemo do odgovora na prejšnje vprašanje: ljudje so se v starodavnih časih iz bojazni pred strahotnimi naravnimi pojavi pričeli priklanjati izmišljenim božanstvom, za katera so verjeli, da jim bodo v težkih trenutkih priskočili na pomoč. O vsem tem nam pričajo stari zapisi še iz antičnega sveta, ko je Rimljan Petronije zapisal naslednje: » Primus in obre deos fecit timori«. » Prve bogove na zemlji ustvaril je strah«. ¹⁰⁸:

Slovenska mitologija je politeističnega karakterja, kljub temu pa je imela vrhovnega boga, enega boga bogov, kateremu so vsi drugi podvrženi, Svaroga

¹⁰⁶ Ledić, Mitologija Slavena, Knjiga II., str. 21.

¹⁰⁷ Šlupecki, William of Malmesburg on Pagan Slavic Oracles, str. 17.

¹⁰⁸ Ledić, Mitologija Slavena, Knjiga II., str. 29.

oziroma Peruna. Karakteristika Staroslovencev je tudi, da so imeli poleg panslovenskih, splošno znanih in spoštovanih slovenskih božanstev, lokalna božanstva posameznih plemen in mest, katera je to pleme ali mesto oboževalo nad vsemi drugimi božanstvi¹⁰⁹.

Neprecenljivo vrednost ne samo za slovensko mitologijo, temveč tudi za rusko zgodovino predstavlja Nestorjeva kronika. Nestorjeva kronika, imenovana tudi Kijevska kronika, je nastala v 12. stoletju. Kronist je v tej kroniki na hitro popisal poganstvo ruskih plemen v času vladanja kneza Vladimirja (978-1015)¹¹⁰.

Nestorjeva kronika spominja večkrat na Peruna in na ostale bogove Staroslovencev, kot so: Volos, Dažbog, Stribog, Mokoš. Ta kronika med drugim opisuje tudi, kako je l. 980 knez Vladimir poskušal postaviti pred svojo palačo lesene kipe bogov Peruna, Horsa, Dažboga, Stribola, Semargla ter ženske boginje Mokoš. Ipačevski rokopis nam daje prav zanimive podatke o Svarogu in Dažbogu. Med vsemi ruskimi spomeniki je Gregor Krek odkril veliko število spomenikov iz XIV., XV. in XVI. stoletja, ki se prav tako lahko smatrajo kot verodostojni. Češki in poljski viri niso med najbolj verodostojnimi in polnimi z podatki za to tematiko, kot pravi Spasoje Vasiljev¹¹¹.

Neslovanski zapisovalci kronik pišejo z večjo gotovostjo, z več znanja in z večjim številom podatkov, in kar je najvažnejše, v veliki večini primerov pišejo brez neodločnosti o bogovih slovanskega starega sveta, medtem ko se tudi Nestor ne more vzdržati prezira do poganskih Slovanov. Adam Bremski se v svoji opisih osredotoči tudi na priznanje in opis lepih lastnosti starih Slovencev. Med najvažnejše vire za zgodovino Slovanov v srednjem veku velja *Chronicon Slavorum*, ki jo je napisal Helmond, svečenik cerkve v Libeku. Glavni element njegove kronike je spreobračanje Slovanov v krščansko vero. Govori o kultu Črnoboga, o bogu Radgostu in drugih. Titmar zapiše v svoji kroniki, da ima vsak kraj svoja božanstva, ki so spoštovana s strani prebivalcev. V delu »*Gesta Danorum*« avtor daje edini dokument o borbi Slovanov z Danci, o Arkonu, o Sventovidu, njegovem hramu in kultu ter njegovem uničenju¹¹².

¹⁰⁹ Vasiljev, *Mitologija drevnih Slovena*, str. 18.

¹¹⁰ Eliade, *Zgodovina religioznih verovanj in idej III.*, str. 26.

¹¹¹ Vasiljev, *Mitologija drevnih Slovena*, str. 22-23.

¹¹² *Ibid.*, str. 24-25.

Prav tako so izčrpni in verodostojni zapisi Eba iz Bamberga. 1151. ali 1152. leta je napisal svoje delo Vita Ottonis. Herbord, prav tako biograf Otonov, nam daje za slovensko mitologijo pomembne podrobnosti, ki Ebu niso bile znane. Zadržuje se pri opisu hramov. Zgodovinar Prokop Cezarec iz VI. stoletja v svojem delu »De bello Gothico« piše, da Slovani verujejo v enega najvišjega boga, ki proizvaja grome. Verujejo tudi v reke in nimfe ter ne vedo za usodo. Manjši pomen za poznavanje slovanske mitologije sta Leon Đakon in Konstantin Porfirogenit. Arabski pisci Fadlan, Ibn-Dasta in drugi pa niso povsem jasni v svojih omembah, saj ni znano, ali se njihovi zapisi dotikajo Vajragov ali Slovanov¹¹³.

Za slovansko in s tem hkrati za staroslovensko mitologijo je pomemben avtor Hanuša, ki je v svojem delu Bajeslovni koledar svojo pozornost namenil izgradnji koledarja slovanskih praznikov¹¹⁴. Koledar staroslovenskih praznikov je prav izrednega pomena za vedenje o staroslovenski veri ter božanstvih te iste religije.

O hramih slovanskih bogov nam stari zgodovinarji pišejo obširne opise, prav tako o idolih slovanskih bogov. Edino za severne Slovane je znano, da so imeli lepo izgrajene hrame za svoje bogove, in hkrati se samo za severne Slovane tudi ve, da so gotovo imeli svečeniški red, ki je užival velik ugled ter je upravljal z veliko močjo. Vrhovni svečenik (npr. hram Svetovida) je imel večjo moč od samega hrama, saj je svečenik odvisen od boga, kralj ter narod pa od svečenika. Svečeniki so v tistem območju prav tako dobivali del z vojno/bitko pridobljenega plena, saj je narod bil prepričan v moč svečnikovega vpliva na zmago Slovanov nad drugimi plemeni. Svečeniki so posledično postali tudi bogat red. Svečeniki so imeli v hramu pravico do sedenja, medtem ko so vsi ostali bili primorani stati. Posledično so zaradi zgornjega opisa imeli svečeniki slovanske vere (severni Slovani) velik odpor do krščanske vere. Do takrat so vse verske obrede izvrševali izključno svečeniki. Slovani so na splošno vedno pred vsakim vojaškim pohodom, potovanjem najprej vprašali svoje bogove za njihovo mišljenje. Ti postopki so najbolj temeljito in nazorno opisani pri severnih Slovanih. Slovani so svoja žrtvovanja bogov izvajali samo z namenom, da bi jih ti zaščitili pred sovražniki, da bi jim dali čim bolj obilne darove ter da bi jim bogovi vsakokrat prerokovali le čisto resnico. Prav tako so molili k svojim bogovom na določene praznike. Žrtvovali pa so ovne in volove,

¹¹³ Ibid., str. 26-28.

¹¹⁴ Ibid., str. 31-32.

sledili so zemeljski proizvodi. Človeško žrtvovanje ni bilo značilno za Slovane, čeprav so teoretično bile omenjene pri nekaterih plemenih, na primer pri Vajragih. Svetovidu se je moralo vedno žrtvovati, ko se je v hram prišlo z namenom prerokovanja. Svečani akt žrtvovanja, še posebej za praznike velikih bogov, se je zaključil s praznovanjem, na katerem so jedli žrtvovano meso ter pili pijačo iz medu. Razen bogovom so Slovani žrtvovali še prednikom, sledile so vile, sojenice¹¹⁵ itd....

Slovani so slavili predvsem razne praznike, med najznačilnejše njihove praznike zimskega obdobja sta spadala in se do danes še obdržala sveti večer ter božič kljub drugačnemu poimenovanju in pokristjanjenju. Prav tako so bili pomembni poletni prazniki, kot npr. praznik kanpalo. Prazniki slava, sveti večer, božič so se ohranili iz stare religije (čeprav transformirani) do danes, so pa dobili skozi pokristjanjevanje krščanske simbole in pomen, vendar je vse drugo ostalo enako. Tako je praznik sonca, ki so ga Slovani slavili okrog 25. decembra, po zaslugi njihove močne odpornosti dobil s strani kristjanov nov pomen, da bi se pokristjanjevanje lahko nadaljevalo. Tu se vidi močen vpliv slovanske religije na Slovane in podreditev krščanskih veljakov tej odpornosti¹¹⁶.

Glede posmrtnega življenja obstajajo domneve, da so Slovani verovali, da je duša po smrti poklicana v drugo življenje. Tukaj ne gre za hipotezo, marveč za trditev, katero dokazuje mnogo starih tekstov. Kot dokaz, da so Slovani verovali v posmrtno življenje, naj navedemo naslednje: kurjenje pokojnikov, žrtvovanje žena, sužnjev, psov, dajanje hrane v grob pokojnika v starih časih. K hrani, ki je bila priložena v grob pokojnika, je spadalo tudi posebno in naročeno pecivo. Prav tako se kot dokaz k zgornji trditvi štejejo žrtvovanja prednikom, zato božič ni nič drugega kot žrtvovanje vsem prednikom. Duša pokojnika po smrti odide v raj. Etimologija besede raj je še vedno nerešena, vendar je beseda bila vsekakor znana Slovanom še iz predkrščanskih časov. Raj naj bi bil po domnevah raznih raziskovalcev tematike kraj dobrih duš, mesto, kamor so šle zle duše, je bilo poimenovano z besedo pekel. O tem, kje naj bi se ta kraja nahajala, so obstajala razna mišljenja. Po nekaterih mišljenjih naj bi ta kraja bila na drugi strani morja. Ta trditev se dokazuje med drugim s tem, da so nekatera slovanska plemena položila svoje prednike v čolne ter jih premaknili do morja, če pa to zaradi razdalje ni bilo možno, se je to izvedlo

¹¹⁵ Ibid., str. 173-178.

¹¹⁶ Ibid., str. 178-179.

simbolično. Srbi naj bi verovali posebej v to, da se onostranstvo nahaja na drugi strani morja. Tudi oni so pokojnike dajali v čolne, ki so jih spustili po reki, da bi jih ta odnesla do morja. Po virih češkega prevajalca Huberinija naj bi tudi Čehi verovali v obstoj onostranstva na drugi strani morja, medtem ko se je pri nas verovalo, da se ta drugi svet nahaja tudi pod zemljo. To trditev nam potrdi tudi verovanje v tri svetove: v svet na vrhu, svet na zemlji in pod njo¹¹⁷.

Svetlo in temno, da nadaljujemo prejšnjo tematiko, so predmet verovanja pri vseh starih narodih. S tem je prikazana borba med svetlimi in temnimi silami, med dobrimi in zlimi silami. V mitologiji Slovanov najdemo cel kup dobrih in zlih bogov. Prav tako je pri Hrvatih prevladovalo dualistično razlikovanje med dobrimi in zlimi bogovi. Od tu tudi Svetlobog ali Belbog, od katerega prihaja vse dobro, ter Črnbog, ki velja za zlega. Kult Svetloboga, božanstva neba in sonca Svaroga, je k nam prispel preko vzhodnih narodov. Kar se tiče religijskega življenja prednikov južnih Slovanov, se lahko z gotovostjo trdi, da so bili že v svoji pradomovini izumitelji slovanskih božanstev. Hrvati, Srbi, Makedonci in Slovenci so mnoge izmed svojih običajev prenesli iz svoje primarne domovine v današnjo in so pod njihovim vplivom ostali vse do dobe pokristjanjevanja južnih Slovanov. Na to nas spominjajo mnogoštevilni do danes ohranjeni pastirski običaji, prav tako pa tudi številna geografska imena. Hrvati in Srbi so spoštovali Peruna tako, kot je bil spoštovan s strani Rusov in v drugih slovanskih deželah, le da je ta kult bil kasneje prenesen na krščanskega svetnika Ilija. Podobno je bil kult Volosa prenesen na sv. Vlaha kot zaščitnika pastirjev. Znano je, kako se je krščanska Cerkev borila proti starim poganskim božanstvom, na koncu pa je bila primorana za svoj uspeh nekatere stare kulte povezati s krščanskimi termini, npr. tako je nekdanji bog Jarilo bil transformiran v sv. Jurija, pri nas tudi Zeleni Jurij¹¹⁸.

Med najpomembnejše staroslovenske bogove oz. med najpomembnejše bogove slovenske poganske vere štejemo¹¹⁹ Svaroga, Peruna, Jarila, Kresnika, Mokoš, Velesa. Tem božanstvom so bila še podrejena, vsekakor pa enako pomembna, se druga mitološka bitja, med katere štejemo čudežna bitja in čarobne rastline, kot so

¹¹⁷ Ibid., str. 183-189.

¹¹⁸ Ledić, Mitologija Slavena, str. 19- 22.

¹¹⁹ Našteti so le najvažnejši, ki se ponavljajo vseh obravnavah ter dokazano bili predmet staroslovenskega verovanja.

npr. Božji kokot, Zlatorog, Kresnikov štirinožni pes itd. Prav tako so poganski Slovenci verjeli v dobre in zle duhove, med katere štejemo naslednja bitja: divja žena, divji mož, psoglavec, premrl/vampir, rojenice, sojenice, vedomec, vila, volkodlak itd¹²⁰.

5.1. Svarog

Stari bog slovanskih prednikov in stvaritelj sveta se je imenoval Svarog¹²¹. Prav tako, kot vsa stara ljudstva, so si tudi Slovani zamislili pojav svetlobe, kot pojav stvarjenja. Sonce je že od nekdaj predstavljalo neko energijo, ki ustvarja in vzpodbuja življenje, prav zato so boga stvarnika naši predniki iskali v nebu, če se lahko tako izrazimo. Tako so vse predele naselili bogovi, vsaj v mislih ljudi. Predstavljali so si, da je svetloba sonca božanstvo, ki daje življenje na zemlji, ki omogoča življenje vsem živim bitjem ter rastlinstvu na zemlji. V davni preteklosti so si ljudje zamišljali, da je prav tako, celi zemeljski svet ustvarjen z strani enega vsemogočnega bitja. Ta zamisel je bila prisotna v vseh starih narodih, o čem nam pričajo miti Egipčanov, Sumercev, Babiloncev, Asircev, Perzijcev, Indijcev, Kitajcev, Japoncev, Inkov, Germanov, Slovanov, in posebno miti Grkov in Rimljanov. Da kult Sonca izvira iz najstarejše arhaične dobe je potrjeno z arheološkimi izkopavanji na vseh kontinentih sveta in prav tako analognimi religijami starih narodov, kot tudi mnogoštevilnimi pričanji skozi folkloro. Kult božanstva neba in Sonca je bil pri Slovanih imenovan Svarog ali Svarun¹²².

Nasprotno Rimljanom, kateri so mitske bogove prevzeli od Grkov, se Slovani niso naslanjali niti na grško niti na rimsko mitologijo, ampak so individualno ustvarjali svoj lasten krog slovanskih mitskih likov¹²³.

Prepričani so bili, da je Svarog najmogočnejši bog in praoče vseh ostalih bogov, tako da so mu posvečali v svojih naseljih svetišča in kulturna mesta v gozdovih, kjer so postavljali njegove kipe in prinašali žrtve, imenovali pa so jih kot svete gaje¹²⁴.

¹²⁰ Izbrano iz vse literature, ki je bila uporabljena za diplomu.

¹²¹ Ledić, Mitologija Slavena, str. 27-47.

¹²² Ibid., str. 27.

¹²³ Ibid., str. 28.

¹²⁴ Ibid., str. 29.

Kult Sonca se je nadaljeval še v čas poznega srednjega veka in je obdržal osrednje mesto v religiji slovanskih narodov¹²⁵.

Svarog je veljal za boga vseh bogov pri Slovanih. Vsako božanstvo je imelo svojo vlogo v religioznem smislu in je kljub temu bilo pod Svarogom, kateri je zapovedoval vsem ostalim bogovom. Vsi ti bogovi izvirajo iz Svaroga in vsak od njih vrši svoje dolžnosti¹²⁶.

Staroslovani so se zavedali zelo dobro vseh sprememb, ki so prisotne skozi življenje: dan in noč, poletje in zima, obilna žetev in slaba žetev, kot rezultata temu, so verjeli, da je vse to delo dveh vrst bogov, in sicer dobrih in zlih. Med dobre bogove je na prvem mestu sodilo Sonce, kateremu so dali ime Svarog, katerega so nazivali tudi Dažbog. Njega so spoštovali najbolj, saj je do njega prihajala svetlost in toplina, in ker je on veljal za izvor vsega dobrega. Ime Svarog se je ohranilo v vseh slovanskih narodih, čeprav je ime imelo več različic. Tako da so Svaroga nazivali tudi kot Svaroh, Svarun, Prabog, Staribog, Višnjibog, Daždbog, Dajbog. Imeni Svjetlobog in Dobribog izvirata od pradavnih Hrvatov, kateri so v Svarogu videli Sveboga, kateri je ustvaril svet in ljudi ter vse dobro na svetu. Zgodovinarja Šišić in Nazor in drugi razlagajo, da so Južni Slovani tudi po priseljevanju spoštovali Sonce po imenu Dajbog in Daždbog¹²⁷.

Prokop Cezarec nam veli za vrhovnega boga, da so Slovani verovali v enega boga, ki je proizvajal grom, in kateri je edini gospodar veselja. Stvaritelj neba, pod katerim vse dela in dogaja, praoče zemlje, svetlobe in vsega roda in vseh plodov na zemlji je bil Svarog. Bil je breztelesni bog, vendar toliko bolj pomemben. » Po potopu ko so se ljudje razdelili na mnoge jezike, je začel vladati Mestrom iz plemena Ham, za njim Jeremija in Feosta, katerega so Egipčani klicali Svarog. Medtem ko je v Egiptu vladal Feosta so z neba padale klešče in ljudje so takoj začeli kovati orožje. Feosta je izdal takrat zakon za ženske, da imajo lahko samo enega moža, zato ga imenujejo bog Svarog, saj se zaradi njega ženske predajajo moškemu, ki jo hoče in živijo same kot živali. Če so dobile otroka, so ga lahko prej nesle komurkoli in mu rekle, da je ta otrok njegov. Feosta je naredil zato nov zakon, ki je temeljil na tem, da ima vsak moški in vsaka ženska lahko samo enega partnerja. Kdo je kršil ta zakon je

¹²⁵ Ibid., str. 30.

¹²⁶ Ibid., str. 31.

¹²⁷ Ibid., str. 32.

bil vržen v peč da zgori. Zavaljo tega razloga so Feosta klicali Svarog ter je bil oboževan med Egipčani. Naslednji vladar je bil Feostov sin po imenu Sonce, ki je vlada 7470 dni. Klicali so ga Dažbog in je veljal za močno osebnost. Ti zapiski nam jasno kažejo, da je ta bog, Svarog, iz desetega stoletja, torej iz časa, ko je stara vera bila še vedno sveža v glavah naroda¹²⁸.

Pod Svarogovim obokom je Sonce, Mesec, zvezde, oblaki in strele. Nebo je seveda nad vsem tem, saj vse te elemente obkroža. Zaradi teh elementov, je nemogoče dokazati nenaravnost slovanske vere, prav tako je to nemogoče na osnovi tolikih pričanj starih zgodovinarjev. Svarog ali bog neba je bil Uranos slovanskega Olimpa, bil je praoče svetlobe in toplote. Če bi pojmovali Svaroga kot neke vrste transformacijo Perunovega imena in svojstva, ter nebo kot prostor v katerem Perun vlada, bi s tem podredili Svaroga Perunu. Medtem se na isti način, na kateri se nebo lahko vzame kot Perunovo kraljestvo, se lahko nebo tudi vzame kot prostor Sončevega kraljevanja, saj samo majhno število dni v letu grmi in dežuje, medtem ko se Sonce premika po nebu vsak dan. Nimamo pa jasnih dokazov ne za eno ne za drugo trditev¹²⁹, vendar je glede na Perunov pomen za starodavno slovansko religijo to razmišljanje klub vsemu zanimivo. Glede dvoumnega pojmovanja z strani mnogih virov, kjer se oba hkrati, tako Svarog in Perun nazivata kot vrhovna bogova, je težko določiti kateri si ta naziv lahko prilašča zaslužno, vendar glede na temo tega dela, si ta naziv zasluži Perun, kljub temu pa je Svarog dobil svoje mesto in kratek opis, saj si le-tega zasluži v tem delu prav tako glede na njegov pomen v širšem smislu starodavne slovanske vere¹³⁰.

¹²⁸ Vasiljev, Mitologija drevnih Slovena, str. 37-40.

¹²⁹ Ibid., str. 41.

¹³⁰ Svarog je na tem mestu prav tako pomembno božanstvo in se zato tukaj omenja, čeprav si razni viri niso enaki glede njegovega pomena in pomena boga Peruna, Perun je tukaj na mestu vrhovnega boga staroslovenske vere, Svarog pa le omenjen, saj v literaturi, ki se dotika prav slovanske stare religije, Perun zaseda to mesto.

5.2. Perun

Perun je slovanski bog groma in strele ter najvišji bog in stvarnik. Na Slovenskem je bil imenovan tudi Gromovnik¹³¹. Peruna bi se lahko označilo kot kralja slovanskih bogov¹³².

Slovansko najvišje boštvo oz. vrhovni bog se je imenoval Perun. Perun ima osrednjo vlogo v stvarstvu, skrbi za ciklično obnovo sveta in je hkrati tudi bog, odgovoren za vsa atmosferska dogajanja. V dvoboju premaga svojega nasprotnika Velesa. V balto-slovanskem kontekstu se je ohranilo izročilo, da se Prekunas, bog neba, vremenskih pojavov in vojne, vozi po nebu v zlati kočiji s strelo v rokah, ki pa jo pogosto nadomesti zlata sekira, puščica, kij ali kaj podobnega. Velnias je njegov nasprotnik. Velnias je božanstvo podzemlja in temnih sil. Pogosto je v podobi kače ali zmaja. Vse te primerjave gredo seveda onkraj skupne mitološke zgodovine. Germanski Thor premaga kačo Jormungandr, ki s svojim zvijanjem povzroča nevihte. V hindujski mitologiji pa Indra ubije Vritro, podobno tudi iranski Atar, sin Ahura Mazde premaga zlega triglavega zmaja Aži Dahako in ga priklene na goro. Pošast kaosa Tiamat je premagana s strani babilonskega Marduka. Egipčanski bog Ra premaga kačo Apofis vedno znova. Z zmajem Ilujankasom se je bojeval hetitski bog vremena Taru. Je prerajajoči se bog rodovitnosti kot grški Adonis, zato nekaj časa preživi pod zemljo. Tarujev sin se poroči s hčerjo Ilujankasa, da dobi nazaj očetove oči in srce. Izrazita je sorodnost teh mitov z motivi, ki se pojavljajo v naših izročilih ter ohranjajo spomin na glavni mit. To je ena izmed številnih utemeljitev, da se arhetipske verske predstave porajajo v različnih verstvih sveta ter se medsebojno prepletajo in vplivajo druga na drugo. Višji slovanski veri pripadata dve nasprotni si božanstvi, katerih imeni sta rekonstruirani kot Perun in Veles. Oba sta protagonista mita o nevihti. Perun, bog nevihte, živi visoko na nebu ali na gorskem vrhu. Perun preganja svojega nasprotnika, ki pogosto prevzame podobo kače ali zmaja ter živi spodaj, na zemlji ali pod zemljo. Velesova kraja živine, ljudi ali žene nebesnemu bogu je glavni vzrok spora med njima. Veles se med bojem, ko ga Perun preganja, umika in skriva pod drevesom ali kamnom. Veles se spreminja v človeka, konja,

¹³¹ Kropelj, *Cosmology and Deities in Slovene Folk Narrative and Song Tradition*, str. 146.

¹³² Lyle, *A Structure for the Gods*, str. 167.

kravo, kačo, zmaja, medtem ko Perun s strelo med bojem udarja v drevo ali kamen (zmij kamik) ter ju razkolje. Po Perunovi zmagi nastopi dež, ki prinaša plodnost¹³³. Od slovanskih bogov je Perun najvišji. Spomin nanj je tudi pri nas še ohranjen v izročilu v nekaterih ljudskih povedkah in pesmih ter v imenu perunika. Pri Hrvatih je ohranjen v imenu gore Perun nad Moscenicami. V imenu Trot sta prepoznala Peruna Gregor Krek in Jakob Kelemina. Gradivo o Perunu je povzeto v sklopu slovenskega bajeslovja: *Perun nazvan trot*. Po mnenju večine etimologov naj bi ime Perun pomenilo »tisti, ki udarja«. Njegov vzdevek »gromovnik« prihaja ravno iz povezave njegovega kaznovanja z bliskom in gromom. Ime Trot pa ima izvor v staroslovanskem *Tratə v pomenu borca, nasilnika. Trotiti izvira iz »udarjati, tolči«. V isto besedno družino spada tudi trot v pomenu »netilo, kresilna goba«. Torej ima ime Trot podoben pomen kot ime Perun in Kresnik. Po glavnem slovanskem mitu Perun premaga kačo in ulije se dež. V tem mitu je Perunov nasprotnik (navadno Veles) babilonska kačja kraljica¹³⁴. Nikolai Mikhailov je na osnovi slovenskega bajeslovja prišel do zaključka, da je Kresnik slovenska inačica Peruna in torej njegov dvojnik. Zmago Šmitek je opozoril na razlike, do katerih prihaja¹³⁵ med Perunom in Kresnikom. Perunu sorodno staroslovansko boštvo je bil Sventovit, ki je balto-polabski in slovanski sončni bog svetlobe in neba¹³⁶.

Peruna Prokop naziva kot gospodarja groma, J. Malala pa slovenski Zevs. Obdržal se je najvišje na lestvici v folklori, pripovedih in pesmih vseh Slovanov. To božanstvo je bilo poznano Slovanom brez dvoma še v indoevropski epohi¹³⁷.

Ime Perun se je obdržalo/pojavilo v mnogih slovanskih pokrajinah, kot npr. Perunja ves, Perunji vrh, Perunova gora, v Bolgariji planina Perin, Perun brdo, na Hrvaškem Perunova dubrava, v Rusiji Perunovij dub, pri Poljakih Pirnov in Perenit. Pri Srbih je znan svet perunika. Vsa ta imena so nam dokaz ne samo za obstoj Peruna, ampak tudi dokaz, da je Perun resničen slovanski bog¹³⁸.

Kult boga gromovnika Peruna se je širil s strahovito hitrostjo med Slovani in tako postal najbolj znani slovanski lik. Po dežju so se ljudje Perunu vedno

¹³³ Kropelj, *Od ajda do zlatoroga*, str. 46.

¹³⁴ *Ibid.*, str. 47.

¹³⁵ *Ibid.*, str. 50.

¹³⁶ *Ibid.*, str. 51.

¹³⁷ Vasiljev, *Mitologija drevnih Slovena*, str. 51.

¹³⁸ *Ibid.*, str. 53-54.

zahvaljevali, da jim ni uničil pridelka. Verovalo se je, da Perun v temnih nevihtnih nočeh na svojem ognjenem vozu obhaja ljudska naselja in preganja zle sile. Perun je bil tudi zaščitnik ribičev. Pomemben je bil kot zaščitnik doma in ljudi. Pri vsaki gradnji so se prebivalci obrnili na Peruna, da bi jim zaščitil njihovo novo domovanje. Poklicani duhovnik ali starešina je trikrat s kladivom udaril na postavljeni temelj v znak Perunovega blagoslova. Kako pomemben je bog gromovnik ne le pri Slovanih, dokazuje dejstvo, da je četrti dan v tednu nosil ime po imenu božanstva strele in groma. V Angliji je četrtek poimenovan po bogu Thur-u, Thursday; pri Germanih Donnerstag; pri Skandinavcih Thorrsdag; na staroslovanskem po Perunu Perenden, na Poljskem pa po Piorunu Piorundzień. Kljub različicam imena boga gromovnika pri slovanskih narodih je glavna oblika imena Perun in je tudi najbolj razširjena¹³⁹.

Po svoji naravi Perun ni veljal za bojevit ali bojevniški temperament. Raje je imel pravico in mir, najbolj pa ga je veselilo, če je polja preplavljalo zlato klasje in je zemlja rodila obilne plodove. K njemu so se obračali ljudje tudi v primeru prepirov, da bi jih uskladil ter pomiril ljudi¹⁴⁰.

Verovanje v Peruna kot vrhovnega boga nam kaže na dejstvo, da so že v starodavnih slovanskih časih posamezniki imeli višjo oblast. Zato so potrebovali tudi enega boga, ki je nad drugimi bogovi. Bog hrasta in groma je odlično zasedel to mesto. Slovanski vladarji so, da bi razširili moč države in izpolnili svoje delo, potrebovali občutek pripadnosti istemu organizmu s strani svojih podanikov. Božanstvo, ki bi ustvarilo takšno pripadnost, bi veliko pripomoglo k močnejši skupni ideologiji. Perun je tako imel pomembno vlogo, ne samo kot vrhovni bog, ampak tudi kot bog, ki je imel pomembno politično strategijo za svojim obstojem. Čaščenje slovanskega boga gromovnika je svoj višek doseglo v 9. in 10. stoletju. Po ruskem piscu Nestorju vemo, da je obstajalo mnoštvo kipov Peruna, ki so se postavljali v svetišča in svete gaje po vseh slovanskih deželah¹⁴¹. Perunovi kipi so bili največkrat izrezani iz hrastovega lesa, čeprav so bili tudi kamniti. Velikokrat so bili postavljeni prav tako pod starimi hrasti, saj je hrast imel pomen svetega Perunovega drevesa.

¹³⁹ Ledić, Mitologija Slavena, str. 49-51.

¹⁴⁰ Ibid., str. 52.

¹⁴¹ Ibid., str. 52-56.

Pred kipom je večkrat bil kameni oltar, na katerem so se Perunu zahvaljevali za svoj pridelek ter njegovo varovanje njihovih polj pred nevihtami¹⁴².

Zmij kamik je bil omenjen leta 1178 v zemljiškem zapisu, in sicer na hribu Perun, v pogorju Mosorja med Splitom in Omišem. Zmij kamik je pomenil »kačji/zmajski kamen«, to je kamen Perunovega mitičnega nasprotnika, ki se je skrila na to mesto pred Perunovo strelo. Ta kamen je imel tudi funkcijo v zvezi s pravnim potrjevanjem zemljiške posesti in je meril približno 6x5 metrov. Kasneje je bil uničen¹⁴³.

5.3. Veles

Na začetku kozmogenez se v številnih verskih predstavah po svetu in v evropskih ter drugih mitologijah pojavlja kozmična kača, ki ob stvaritvi sveta podpira in istočasno latentno ogroža svet. Enako kot riba Faronika lahko s svojim nepredvidenim dejanjem ali gibom povzroči kaos ali konec obstoječega reda. Nevarnost predstavlja bodisi soncu bodisi vodnemu viru, flori in favni na zemlji, povzroča naravne ujme in nevihte ali zapre vodo kot vir življenja. Ta kaotična htonska sila predstavlja gonilno silo pri obnavljanju sveta, saj je življenje na zemlji podrejeno zakonitosti umiranja in rojevanja oz. večnega prenavljanja in cikličnega kroženja, kar velja tako za živa bitja kot za naravo. Propad in kaos povzroči, kadar prevlada nad nebesno silo. S svojim v krog zvitim telesom pa v mirujočem stanju simbolizira večno kroženje ali ciklični tok časa. Kača Apofis je ogrožala sonce v starem Egiptu. Sušo naj bi v vedski mitologiji povzročala uničevalna kača Vritra. Med drugim so svet ogrožali še hetitski zmaj Ilujankas, babilonska oz. mezopotamska pošast kaosa Tiamat, hebrejski Leviatan in grški Tifon. Nepogrešljiv motiv glavnega mita v številnih verstvih sveta je boj z zmajem oz. kačjim demonom, ob tem pa predstavlja ponovitev dejanja stvarjenja sveta oz. kozmogonije. Tako je osrednje dejanje v kozmološkem in rodovitnostnem mitu boj med nasprotujočima si silama. Veles je bil v slovanski veri bog podzemnega sveta, bog živine in povzročitelj kaosa. Privzemal je prav tako različne podobe, največkrat podobo zmaja

¹⁴² Ibid., str. 58-60.

¹⁴³ Šmitek, Kaj raste brez korenja? O kamnih s posebnimi svojstvi na Slovenske, str. 186.

ali kače, lahko pa tudi črnega bika. V njegovo čast so postavljali svetišča na nizkih vlažnih točkah, v globelih in dolinah. Prav tako je poimenovan v ljudskem izročilu tudi kot Vólos, Vóuvel, Kačji kralj in kralj Babilon, Črt, Ses, Vož, Zmaj ipd. Ima oblast nad velikimi podzemnimi bogastvi, katere želi povečati, zato ogroža svojega nasprotnika Peruna ali Kresnika tako, da mu želi ugrabiti čredo¹⁴⁴, zlatega kozla ali nevesto. Pri tem ugrabljeno blago zapre v pečine, v svoj pusti skalni grad, ki je včasih imenovan tudi zlati grad¹⁴⁵. Kljub Velesovim negativnim platem so ga ljudje vseeno častili kot zavetnika živine, saj je pozimi prevzel varstvo nad njo¹⁴⁶.

Kljub vsemu še do danes ni jasno definirano, ali je Veles t.i. bog živali, kakor pravi Nestor, bodisi enooki bog sonca ali bog podzemlja. O pomenu Velesa je potekalo več razprav, vendar po zgodovinskih virih lahko Velesa štejemo med božanska bitja staroslovenske mitologije, saj je imel močen pomen, enačen z drugimi božanstvi¹⁴⁷.

Po virih je očitna tudi povezava slabih želja drugim z Velesom, npr. da naj se ti grehi puste pri Velesu; da nekdo naj gre k Velesu, ker ga več nočemo. Te lastnosti nam Velesa pokažejo kot zlega temnega boga, medtem ko na drugi strani Veles, imenovan tudi Volos, velja za boga sonca in vegetacije. Z obzirom na folkloro pa se nam Veles kaže kot bog goveda in vseh čred. Jasno je, da je bog, ki je veljal za zaščitnika čred, živali imel močen status med bogovi, prav tako kot Perun ali katerikoli drug bog¹⁴⁸.

Veles velja kot tretji najvišji bog slovanske mitologije. Bil je zaščitnik pastirjev, čred in kmetov. V davnini so ga Slovani slavili kot vladarja neba in zemlje. Njegov kult je bil razširjen po vsej slovanski zemlji. Posebej so Velesa častili starodavni Ukrajinci, ki so njemu v čast postavljali svetišča in hrame. Prinašali so mu žrtve v plodovnih in živalskih oblikah. V Kijevu je njemu na čast (in prav tako tudi drugim bogovom) obstajal od davnih časov sijajen hram, v katerem so bili shranjeni kipi bogov. Ta hram se je imenoval tudi Kijevski Panteon, ki je bil znano slovansko svetišče s kipi slovanskih bogov ter z velikim pozlačenim Velesovim kipom. Veles se lahko primerja po pomembnosti s Perunom in je prav tako imel pomemben

¹⁴⁴ Kropelj, *Od ajda do zlatoroga*, str. 51.

¹⁴⁵ *Ibid.*, str. 52.

¹⁴⁶ *Ibid.*, str. 58.

¹⁴⁷ Vasiljev, *Mitologija drevnih Slovena*, str. 81.

¹⁴⁸ *Ibid.*, str. 82-84.

položaj v državnih zadevah 9. in 10. stoletja. Najprej so ga naši davni predniki videli v obliki sonca, kasneje pa je dobil antropomorfno podobo. V nekaterih zgodbah je Veles prikazan kot slep starec, v drugih z dvema očesoma, medtem ko je pri Rusih prikazan kot enook mož, ki v rokah drži mlado jagnje, pred nogami pa mu leži tudi vol. V Kijevskem Panteonu je bilo postavljeno nadčloveško veliko in pozlačeno obličje Velesa z enim očesom na čelu. Ko je veliki knez Vladimir stopil leta 980 na prestol, je dal obnoviti hram v Kijevu, posebej pa je dal postaviti kip Velesa pred svojim knežjim dvorom¹⁴⁹.

Življenjske okoliščine starodavnih slovanskih prednikov so veliko pripomogle k močnejšemu širjenju Velesovega kulta. Vsi od kmetov, pastirjev, lovcev, pomorcev itd. so bili stalno pod izpostavljenostjo elementarnih sil, zato so s svojimi prošnjami in spoštovanjem bili naklonjeni božanstvom, ki so imela te sile pod svojo oblastjo. Glede na življenjske pogoje in obliko življenja starodavnih Slovanov so si predstavljali, da njihov bog mora biti bog, ki ustreza njihovim interesom in ki bi jim lahko v stiski pomagal. Zamišljali so si, da so sile zgoraj na nebu močnejše od zemeljskih sil, zavedali so se silne moči sonca in lune ter pričakovali pomoč s te strani. V nebesnih pojavih so videli božanska bitja in si predstavljali, da vidijo Velesa. Veles je ravno zato bil tako pomemben za naše prednike, saj so se ukvarjali s poljedelstvom, pašništvom, živinorejo, skratka z dejavnostmi, ki so zanje bile pod oblastjo Velesa¹⁵⁰.

Pomemben je tudi podatek v kontekstu slovanske mitologije, da je Veles gospodar dežele mrtvih, ki se nahaja onstran vode, kamor Veles spremlja duše umrlih¹⁵¹.

Tako, kot so se izpeljanke drugih imen slovanskih božanstev pojavljale v krajevnih imenih po slovanski zemlji, je bilo enako z Velesovim/Volosovim imenom. Med primeri bi omenili npr. Veles v Makedoniji, največja reka v Evropi Volga, Velesovo na hrvaškem primorju, črnogorska vas Velestovo¹⁵², Velenje v Sloveniji

¹⁴⁹ Ibid., str. 73-75.

¹⁵⁰ Ibid., str. 76-77.

¹⁵¹ Hrovatin, Izročilo o jezeru kot kozmogonski mit, str. 110.

¹⁵² Vasiljev, Mitologija drevnih Slovena, str. 79.

5.4. Kresnik

Božansko sonce je slej ko prej moralo dobiti človeško podobo. Staroslovansko sončno božanstvo Svetovid, »zlatolasi in zlatoroki sin nebeškega vladarja« je postal pri Slovencih Kresnik¹⁵³.

Kresnika vedno znova ogroža nevarna sila. Ta sila ogroža njegovo ozemlje in on se vedno znova bojuje ter vedno znova zmaga. Bojuje se v različnih podobah. Kresnik je slovensko boštvo in ga v tovrstni obliki ne zasledimo pri drugih slovanskih narodih. Po nekaterih raziskovanjih naj bi Kresnik simboliziral za Slovence Peruna. Kresnik se od Peruna razlikuje po svojih specifičnih lastnostih in dejanjih. Kresnik je bližji človeku ter tudi izpostavljen smrti. Kljub temu da odhaja s tega sveta na oni svet, se vedno znova vrača. S svojim nasprotnikom se Kresnik bojuje v različnih podobah, npr. kot krilati Kresnik, kadar se bojuje z zmajem v zraku; na zemlji v podobi bika, merjasca, prasca ali psa. Njegova pojavna oblika v boju je seveda odvisna od pojavne oblike nasprotnika. Kresnik se lahko bojuje tudi v kamniti obleki in udarja sovražnika s strelo. Kresnik je imenovan tudi Krsník, Vésnik, Vedogónja ipd. V slovenskem izročilu je bajeslovno bitje, povezano z ognjem, s kresanjem in soncem. Kresnik je zlatolas, zlatorok in je zaznamovan s konjskimi kopiti ali pa z različnimi drugimi znamenji. Je tudi človek z nadnaravnimi sposobnostmi, ki so prirojene ali pridobljene. Lahko je jasnoviden oz. vidovit in zmožen spreminjati svojo podobo. Živel naj bi Kresnik v Deveti deželi, v Jutranji deželi, v zlatem ali steklenem gradu na Zlati ali Stekleni gori, kjer naj bi¹⁵⁴ občasno bival v podobi zlatorogega jelena, na gori pa naj bi rasla zlata jabolka, ki omogočajo nesmrtnost¹⁵⁵. Kresnik ima tudi psa Vedeža, ki naj bi imel štiri oči, kar pomeni nenehno budnost in čuječnost. Vedež Kresniku pomaga pri njegovih podvigih in je nekakšen atribut ali čudežni pomočnik Kresnika. V pripovedih mu pomagajo tudi njegovi konji zelenki ali en sam konj in devet železnih vrat, ki mu jih skuje kovač na poti do njegovega gradu¹⁵⁶. Kresnik naj bi se bojeval tudi v podobi rdečega vola, v

¹⁵³ Ložar-Podlogar, : Die Sonnenwendbräuche der Slowenen, str. 227-242.

¹⁵⁴ Kropelj, Od ajda do zlatoroga, str. 58.

¹⁵⁵ Ibid., str. 59.

¹⁵⁶ Ibid., str. 61.

podobi belih in črnih psov¹⁵⁷. Kresnika sta Gregor Krek in Josip Šuman primerjala z vzhodnoslovanskim sončnim bogom Horsom. Kresnik naj bi bil le vzdevek za boga, ki se v resnici imenuje Svarožoč, torej sin boga svetlobe Svaroga. Kres je praznik ognja, poletni sončni obrat. Perun, bog sonca, pa je bil pri Slovanih tudi bojni bog¹⁵⁸. Zagotovo lahko trdimo, da je Kresnik v verskih predstavah naših prednikov skrbel za rodovitnost polj in gospodarsko blaginjo¹⁵⁹.

Kresnik je prav gotovo mitološka figura, ki jo najdemo v slovenskem izročilu, in spominja na »višje« božanstvo. Različni raziskovalci so prav iz tega razloga v njem videli ključ do stare slovenske mitologije in religije, vendar so njihove razlage v kontekstu sodobnih dognanj na področju primerjalne mitologije in religiologije zastarele in vsaj slabo utemeljene ter so si med nasprotujoče. Nekateri strokovnjaki so dvomili o avtentičnosti večine starejših zapisov o Kresniku, ker zanje ni (bilo več) potrditve v živem izročilu. Tako je ostal Kresnikov lik do danes kontroverzen in skrivnosten, in to tako po svojem imenu kot po mestu in funkciji, katero naj bi imel v stari slovenski, slovanski in indoevropski mitološki zgradbi. Maja Bošković-Stulli je napisala prvo obsežno in temeljito primerjalno študijo o Kr(e)sniku. Domnevala je, da je razširjenost krsnikov rezultat staroslovanske kolonizacije in/ali morebitnega vpliva staroselcev. Zaključila je, da je lik Kresnika in krsnikov povsod enoten, tako v tipološkem kot tudi v funkcionalnem smislu¹⁶⁰. Kresnik je božanstvo, dobri demon in dobrodelni junak. Njegovo bivališče se nahaja na gori ali na nebu. Njegovi atributi ga povezujejo z ognjem, s strelo in z zlato bravo. Povezan je z določenimi živalmi in atmosferskimi pojavi. Vse te kronološke sekvence pa spominjajo po Mikhailovu na vlogo boga gromovnika. Zlasti asociacija kres-kresanje, naj bi označevalo lik gromovnika, božanstva bliska in groma¹⁶¹. Kresnik je vsekakor zapustil vidne sledove v slovenskem izročilu¹⁶². Kresnik je ena od osrednjih figur predkrščanskega panteona. Podoben panteon srečamo v bolj ali manj jasnih obrisih prav tako pri zahodnih in vzhodnih Slovanih. N. Mikhailov zagovarja zvezo Kresnika s Perunom

¹⁵⁷ Ibid., str. 71.

¹⁵⁸ Ibid., str. 73.

¹⁵⁹ Ibid., str. 75.

¹⁶⁰ Šmitek, Mitološko izročilo Slovencev, str. 139.

¹⁶¹ Ibid., str. 141.

¹⁶² Ibid., str. 148.

ali Svetovitom¹⁶³. V našem mitološkem izročilu je bil Kresnik označen kot »sin nebeškega vladarja«¹⁶⁴. Kresnik ima v slovenski »mitološki« tradiciji v celoti pozitiven in doberdolen značaj. »Ekstatični« tip kresnikov pa je ambivalenten, torej dobrohoten do ljudi iz svojega okolje ter nevaren in škodljiv za tujce. Ta dvojnost se prikazuje skozi bojevanja med kresniki. »Ekstatični« kresnik je podoben Kresniku, ampak je v marsičem podoben liku vedomca¹⁶⁵. Kresnika naj bi mati rodila po devetih letih nosečnosti. Devetkrat so ga morali krstiti. Imel je znak konjskih kopit in je bil prav tako dvanajsti brat. Vse te značilnosti ga povezujejo z mitom o Jarylu, ki je v ruski baladi deveti brat, v hrvaških pesmih pa deseti. Lik božanstva v podobi sonca je bil zelo razširjen v evrazijskem prostoru. Take like je poznala tudi indoevropska mitologija. Bilo jih je cela vrsta, izžarevali so svetlobo ter bili povezani s Soncem in z ognjem¹⁶⁶. Kresnik se pelje na zlatem vozu z belo četverovprego v spremstvu svojega brata. Njegovi konji so bistri štirje »zelenki«. Kresnik je oborožen z mečem, s kijem, z železnim kladivom ali s sekiro. Vse to pa je tipično za lik gromovnika¹⁶⁷. Kresnik naj bi imel štirioklega psa, ki mu je bil pomočnik¹⁶⁸. Te štiri oči pomenijo nenehno budnost in čuječnost. Kresnik je imel brata Trota, o katerem pa ni možno izvedeti več kot le to, da je svojega brata spremljal na zlatem vozu ter mu pomagal v bojih¹⁶⁹. Kresnikova suverenost nad celotnim svetom in njegov kozmološki značaj se kaže v tem, da se je bojeval v vseh treh sferah: na nebu (v zraku, oblakih), na zemlji (na gori) in v podzemlju (v votlini, pod morjem). Kresnik predstavlja štiri elemente makrokozmosa. Ogenj predstavlja sam Kresnik, nebo, zemlja in voda pa so predstavljeni skozi njegovo suverenost nad vsem svetom¹⁷⁰.

¹⁶³ Ibid., str. 149.

¹⁶⁴ Ibid., str. 150.

¹⁶⁵ Ibid., str. 151.

¹⁶⁶ Ibid., str. 153.

¹⁶⁷ Ibid., str. 155.

¹⁶⁸ Ibid., str. 159.

¹⁶⁹ Ibid., str. 160.

¹⁷⁰ Ibid., str. 169.

5.5. Jarilo

Jarylo je bil v preteklosti v pojmovanju starih Slovanov povezan s sezonskimi agrarnimi opravili, posledično s tem ni bil del »uradnega« kulta ter tudi ni bil osebno tako ostro profiliran kot nekatera druga slovanska božanstva. Jarylo je na človeški svet pripotoval vsako leto spomladi ter ob tem priredil svatbo s svojo izvoljenko (Perunovo hčerko). To naj bi prineslo blagostanje, rodovitnost in srečo¹⁷¹.

Jurij je, kot se zdi, nadomestil neko pomembno pomladansko božanstvo. Morda je stopil na mesto Jarila, ki je ohranjen v slovenskem ljudskem izročilu kot Jarnik. Ker zeleni Jurij prinaša sonce in svetlobo, je blizu slovanskemu Svetnovidu, ki je bil¹⁷² po mnenju Veselina Čajkonoviča vrhovni slovanski bog. Stopil naj bi na mesto slovanskega Daboga oz. Dažboga. Dažbog je bil bog volkov pri Srbih in varuh čred¹⁷³. Pri vzhodnih Slovanih je bil bajeslovni lik, ki je bil zeleno preoblečen moški ali ženska, presonificiran s prerojenjem narave, ta lik imenovali Jarilo, Kupalo, Kostroma in Morena¹⁷⁴. Jurija/ Jaryla je Radoslav Katičić postavil v središče praslovanskega vegetacijskega plodnostnega mita, enako tudi Vitomir Belaj. Jurij je po njiju Perunov sin, ki so ga Velesovi predstavniki na novega leta dan in ob njegovem rojstvu odnesli v svet mrtvih, od koder se je spomladi vrnil v svet živih. Povezan je s krožnim tokom časa in z obnavljanjem. Mitska zgodba pripoveduje o zelenem Juriju, kako mladi Jurij na svojem konju prihaja od daleč, iz dežele večne pomladi in iz dežele mrtvih, iz Velesove dežele »Vyrej« čez krvavo morje skozi goro v ravno polje. Opremljen naj bi bil z bridko sabljo, s kunino kapo in z junaškim pasom. S seboj prinaša roso, zelenje, pomlad, rast in rodovitnost. Ob koncu svoje poti pride pred vrata gromovnikovega dvora, da bi se poročil z njegovo hčerko Maro. Skupaj z žrtvovanjem konja Hieros gamos zagotavlja plodnost in rast vegetacije. Zeleni Jurij je protagonist mita, katerega poznajo skoraj vsa ljudstva sveta, ter se pojavlja v vseh starih mitologijah. Tako je ohranjen v babilonskem mitu o stvarjenju sveta kot tudi v starih kanaanskih in hetitskih sporočilih in tudi v Bibliji. Ohranjen je prav tako v številnih antičnih inačicah tega mita, npr. v mitu o Apolonu

¹⁷¹ Ibid., str. 118.

¹⁷² Kropelj, Od ajda do zlatoroga, str. 79.

¹⁷³ Ibid., str. 80.

¹⁷⁴ Ibid., str. 84.

in Pytonu, Perzeju in Andromedi, Herakleju in Hidri. Po mnenju Zmaga Šmitka je zeleni Jurij tudi vzporeden z egipčanskim bogom Horusom, sinom Izirisa in Izide, ki v boju ubije sovražnega boga Seta¹⁷⁵. V nekaterih ohranjenih izročilih je nakazano, da je imel Jurij brata oz. dvojnika, ki je predstavljal njegov nasprotni pol. Ta nasprotni pol je lahko prepoznan v bajeslovnem liku Jarnika ali Jurila s pušo. Jurij s pušo ali divji lovec Jarnik je namreč v slovenskem ljudskem izročilu predstavljen kot Jurijev dvojnik, ki je po značaju njegovo diametralno nasprotje, prav tako je pa tudi povezan z letnim in vegetacijskim ciklom. Jarnik je bajeslovni lunarni lovec, ki strelja na sončno božanstvo, toda ta strel ga pogubi, saj strmoglavi v prepad. Ta strel na sončno bajno bitje ga opredeljuje kot lunarnega, nočnega, htonskega zimskega demona, ki pa je kljub temu pomemben pri obnovi vegetacije in življenjskega kroga. Predstave o Jarniku so se spojile z izročilom o divji jagi in Pehtri babi, saj je kot vodnik mrtvih in demon neviht povezan z divjo jago¹⁷⁶. Kot nasprotni pol zelenega Jurija se pojavlja tudi Volčji pastir¹⁷⁷, in še nekaj drugih likov.

Tudi najstarejša verstva in skoraj vsa druga so vsebovala predstave o pramateri oz. darovalki življenja. Lahko je bila dobra, lahko pa tudi strašna, kot npr. frigijska Kibela, sirijska Atargatis, feničanska Asarta, sumerska Inana, hetistka boginja podzemnega sveta oz. iranska Ardivisura Anahite, babilonska Ištar in še mnoge druge. Niko Kuret je odkril da je evrazijski lik skupno izhodišče sredozimkam indoevropskih narodov, saj je njej sorodna božanstva odkrival tudi v severni Afriki, Iranu, Tadžikistanu, Afganistanu, ob zgornjem teku Amu Darje. Izida je v starem Egiptu bila sestra žena boga sonca Ozirisa, boginja, ki je naučila ljudi peke kruha, preje in tkanja, vešča je bila čaranja in zdravilstva. Te veščine so krasile med drugim tudi druge ženske boginje te vrste, kot npr. balto-polabsko Živo, germansko Friggo, keltsko boginjo Belestis oz. Beleno, ki so jo v Noriku na naših tleh častili predvsem kot zdravje prinašajočo boginjo svetlobe, ki je skrbela za rojstva ter razvoj ljudi in živali. Te lastnosti so jo v marsičem približale bleščečemu ženskemu boštvu. Vzporednice lahko v antičnem svetu potegnemo prav tako z grško Hekate, Artemido, rimsko Diano in rimskodobno keltsko boginjo Carno, v germanski mitologiji pa s Frau Percht oz. Befano. Jacob Grimm je domneval, da je obstajalo neko staro

¹⁷⁵ Ibid., str. 85.

¹⁷⁶ Ibid., str. 86.

¹⁷⁷ Ibid., str. 94.

pogansko božanstvo Perachtum, ki je bilo bleščeče ter je razsvetljevalo svet. To bitje je obvladovalo nebo in zemljo ter je na določeno noč v sredozimskem času pospešilo toploto sonca, da je lahko zopet s polno močjo razsvetljevalo zemljo. Čaščenje Mokoši, imenovane tudi Mokóšča, Máhota, je bilo razširjeno pri Slovanih. Bilo je slovansko žensko božanstvo cikličnega kroženja in obnavljanja, rodovitnosti, zaščitnica ženskih opravil, predvsem preje, tkanja in pranja. Ime naj bi izhajalo morda iz staroslovanske osnove »mok«, ki pomeni moker, vlažen. Drugi pa so besedo razlagali iz pomena besede »mot«, ki pomeni navijati, presti. Mokoška se prav tako imenuje močvirska ptica. Mokoš, staroslovanska boginja, je bila zavetnica preje, tkanje in glasbe. Je tudi edina boginja Vladimirjevega kijevskega panteona in predstavlja ženski pol glavnega slovenskega mita. Osrednje mesto v kultu tega ženskega božanstva sta imeli voda in preja. Temu ženskemu božanstvu so Rusi tudi rekli Mat syraja, kar pomeni Vlažna mati zemlja. Kljub temu da je veljala za strašno in je vzbujala grozo, je bila istočasno velika mati tudi bleščeča boginja. Te lastnosti in veščine so tako krasile tudi druge tovrstne ženske boginje. Značilne so tudi za Zlato babo, Pehtro babo, rusko Jago babo, germansko Frau Holle, Holdo, Percht,, Frau Bercht, romansko Befano, izpeljano iz epifanija, in druge¹⁷⁸.

5.6. Božič-Svarožič

Svarog, Svárožič, Bóžič je bog ognja in sonca. Omenjen je v slovanskem prevodu kronike Joanna Malala iz 12. st. kot boštvo, sorodno starogrškemu Hefajstu. Anton Linhart ga je razložil kot malega boga, ki ga Uskoki v Dalmaciji imenujejo Badnjak. Pozneje je Ivan Navratil opozoril, da je pomen besede božič mali bog. Domneve Nika Kureta so bile, da Božič lahko sega v staroslovansko dobo, ko je spremljal malega Svaroga, Svarožiča, ki naj bi se vsako leto na novo rodil ob zimskem kresu. Kasneje se je ime tega malega boga preneslo ob prevzemu krščanstva, ki so ga na Slovenskem širili irski misijonarji. Jakob Kelemina je

¹⁷⁸ Ibid., str. 106.

poudaril verjetnost, da je Tvarogə druga oblika za Svarogə, Svarožičə oz. tudi ekvivalentni izraz za Svęntovid, sv. Vid. Pri tem je opozoril, da tovrstni toponimi ohranjajo spomin ne na dualistične verske predstave, pač pa na trojico bogov: Svarog (Sventovit, Preun), Črt (Šent, Trdoglav) in Deva (Marjetica). Svarožič na bi bil po mnenju Jakoba Kelemine pri starih Slovanih najvišji bog, začetnik neba in zemlje, sonca in svetlobe. Njegov drugi naziv naj bi bil Sventovit, hkrati pa naj bi oba odgovarjala grškemu Uranu ali Kronosu. Ker je to božanstvo povzročalo prav tako grom, se je pri nekaterih Slovanih imenovalo tudi Perun. Čeprav obstajajo določene sorodnosti med njimi, je malo verjetno, da bi lahko tri slovanska božanstva - Svaroga, Sventovida in Peruna - kar tako enačili. Zdi se predvsem, da so zasedali pomembno mesto kot nebesna ali sončna, svetlobna boštva. Vsekakor lahko Svaroga, Svarožiča označimo kot nebeško boštvo, saj etimološki imena prihaja iz besede *sváro*. Roman Jakobson pa je utemeljeno dokazal, da ta staroslovanska beseda predstavlja premikajoče se nebo¹⁷⁹. Pri baltskih in polabskih Slovanih je bil Svantevit velik bog. V svoji kroniki iz 12. st. je Helmond poročam o Svantevitu, in sicer, da je najmočnejši med tamkajšnjimi bogovi in da so ga častili kot boga, ki izbojuje najslavnejše zmage in pri prerokovanju daje najuspešnejše odgovore, tako so imeli ostale bogove le za pol bogove. Njaslavnejši hram Svantevita je stal v Arkoni na otoku Rigenu v Nemčiji. Ta bog je imel štiri glave, s katerimi je gledam na vse strani sveta. Te štiri glave so simbolizirale njegovo vsevidnost. Meč, zastava, prapor in bojna zastavica, na kateri je bil upodobljen orel, ter kopja so bili njegovi atributi. Slovensko izročilo pa v celoti ne ohranja spomina nanj. Ko Perun premaga Velesa, je osvobojen in rojen Božič. Tako so ljudje verjeli, da se rodi mlado sonce, v času zimskega kresa, ko so dnevi najkrajši in noči najdaljše¹⁸⁰.

¹⁷⁹ Ibid., str. 137.

¹⁸⁰ Ibid., str. 138.

5.7. Triglav

Polikefalija je prisotna pri nekaterih indoevropskih ljudstvih (npr. galski trikefalm »traški jezdec« z dvema ali tremi glavami itd.). Polikefalnost je izpričana tudi pri Ugrofinjih, ki si delijo marsikatero podobnost s Praslovani. Pomen »mnogoglavosti« je očiten, saj označuje božjo vsevidnost, lastnost, ki je značilna za nebesne bogove in tudi sončna božanstva¹⁸¹.

Triglav je bil baltoslovanski troglavi bog. Imenovan je bil tudi kot Trogláv, Tríglaus, Trigeláwus. Častili so ga v Szczecinu, Vulinu, Silberbergu in Brandenburgu. Po virih iz 12.st. naj bi Triglav imel črnega konja s sedlom, okrašenim z zlatom in srebrom. Na glavi naj bi imel zlato prevezo. Po razlagah ljudi naj bi imel s tiaro pokrit obraz, da ne bi videl človeških grehov. Ker je upravljal s tremi svetovi - nebeškim, zemeljskim in podzemeljskim carstvom - je imel tri glave. Ime Triglav naj bi po Adamu iz Bremna izviralo iz trikotne oblike otoka Volin. Že nekateri srednjeveški pisci so ga omenjali, kot so Ebbo, Helmond in Herbord. Ebbo je Triglavovemu kultu v Szczecinu zapisal, da mu je posvečen srednji, največji od treh hribov, ki so zapirali vstop v mesto. Na hribu je stal kip višjega boga s tremi srebrnimi glavami, na katerih je imel zlato tiaro¹⁸². Najvišja slovenska gora Triglav po domnevah z bogom Triglavom ni povezana. Skupno jima je le ime. Današnje raziskave pa kažejo drugače. Anton Tomaž Linhart je zapisal v svojem Poskusu zgodovine Kranjske (1788), da se gora Triglav imenuje po triglavem božanstvu. Tudi Anton von Mailly je v opombi k povedki o Triglavu zapisal, da je Triglav gora, ki je posvečena slovanskemu božanstvu Triglavu¹⁸³.

¹⁸¹ Eliade, Zgodovina religioznih verovanj in idej III, str. 27.

¹⁸² Kropelj, Od ajda do zlatoroga, str. 140.

¹⁸³ Ibid., str. 141.

5.8. Belin in Belena

Belin je bil pomembno keltsko božanstvo Norikov in Karnov. Imenovan je bil tudi Belínus ali Belénus. Po poročilih Tertulliana (v začetku 3.st.) je bil bog luči, sonca, zdravilnih moči in zaščitnik pred sovražnimi napadi. Beléna je bila njegova spremljevalka. Imenovali so jo tudi Beléstis, Augústa, Beléstris. Izpričana je le na območju Norika. Med pomembna kulturna središča Belina spadajo predvsem tista na Štalenski gori in ob gradu Zigulln pri Celovcu, v Ostrovici pri Šentvidu ob Glani, njemu posvečena oltarja so prav tako našli v Beljaku, oltarja, posvečena njegovi spremljevalki Belestis, pa so našli v Podljubelju v Karavankah. Belestis je bila čaščena predvsem kot zdravje prinašajoča boginja svetlobe, ki skrbi za rojstvo in razvoj bitij. Bila je zavetnica narave in rodovitnosti. Na njenem oltarju, ki je bil odkrit v Podljubelju, so poleg nje upodobljeni drevo, panter in nedoločljiva divja žival. Njena svetišča so postavljali na gorskih prehodih. Oba, Belin in Belena, sta bila povezana tudi z vodo, kar kaže na to, da sta nedvomno imela tudi zdravilne moči¹⁸⁴. Kot slovansko boštvo je bil Belbog rekonstruiran po mitološkem izročilu zahodnih Slovanov, naseljenih ob Baltskem morju, v severozahodni Poljski in severovzhodni Nemčiji. V Helmoldovi Croniki Sclavorum (12.st.) je omenjen bog zla Černobog (Zcerneboch). Po tem podatku so številni raziskovalci sklepali, da so Slovani častili tudi svetlega boga Belboga, čeprav njegovo ime v omenjenem dokumentu ni navedeno. Tudi pri južnih Slovanih je znan Belbog, pri Srbih kot Belibog, pri Bolgarih kot Bel bog. Pri Slovencih pa je zabeležen tudi Belibog ali Belinez, saj ga omenja tudi Anton Tomaž Linhart v Poskusu zgodovine Kranjske iz leta 1788. Slovani, ki so se naselili na današnjem slovenskem ozemlju, so že s seboj prinesli kult Belboga. Na ozemlju nove domovine pa so naleteli na že obstoječe izročilo o Belinu, v katerem so morda prepoznali boga, ki se jim je zdel vsaj delno podoben njihovemu Belbogu. Tako sta se obe izročili spojili¹⁸⁵.

Nedvomno gre pri Belinu za keltsko božanstvo, in sicer za boga svetlobe in sonca. Belin naj bi bil po etimoloških dognanjih povezan z vodo, kar kaže na

¹⁸⁴ Ibid., str. 142.

¹⁸⁵ Ibid., str. 143.

povezavo Belina tudi z zdravilstvom. Bil je tudi zaveznik Akvileje, branil je mesto pred sovražnimi napadi in drugimi nevarnostmi, ki so pretile prebivalcem mesta. Domneva se, da je po vsej verjetnosti bilo izročilo o Belinu v Virunu, Akvileji, Juliji Karniku in drugod v vzhodni Benečiji in Karniji še živo ob prihodu Slovanov. Slovani naj bi Belina/Belena sprejeli, ga prilagodili svojim verskim predstavam in ga častili ko Belina. Izključiti pa se ne da tudi verjetnosti, da so Slovani iz svoje pradomovine prinesli vero v Belega boga, ki je bil nedvomno prisoten v slovanskem panteonu. Ta bog bi v danem primeru še dodatno vplival na slovansko vero v Belina¹⁸⁶.

5.9. Vesna

Povsem logično je, da so Slovani, ki so imeli tolikšno število različnih bogov, imeli prav tako različne boginje. O obstoju kulta boginj nam pričajo razni pisni viri. Boginja, ki se z gotovostjo lahko vključi v panteon slovanskih boginj in hkrati tudi staroslovenskih, je Vesna. Vesna je boginja, ki predstavlja pomlad oz. vedno letno obdobje, kar nam pove tudi njeno ime. Etimologijo imena Vesna nam razlaga Krek: njeno ime se odreja v zvezi s staroindijsko besedo *-vas-*, kar pomeni biti jasen, svetel, svetlost. Vesna simbolizira torej svetlost, vedrino. Ime pomlad ima v raznih jezikih svoj izvor v besedi *vas*, zato lahko sklepamo, da je bila Vesna boginja pomladi¹⁸⁷.

Boginje so po navadi imele svoj pomen v zaščiti hišnega ognjišča, zakonske sreče, pomladne bujnosti, plodnosti, ljubezni itd. Največkrat so jih častile prav ženske in se k njim obračale po nasvete in pomoč v raznih hramih in svetiščih. Velikokrat so jim namenile v svojih domovanjih kote z njihovimi kipci. Pred kipi so kurile plamene, da jih prosijo za usluge, in jim podarjale žrtvene darove v obliki cvetja, lončenine, trakov, prtičkov ali kakih drugih oblik hišnih predmetov. Verovanje v božanstvo Vesne se je pojavilo v davnem času, ko so še indoevropski

¹⁸⁶ Šašel-Kos, Belin, str. 16.

¹⁸⁷ Vasiljev, Mitologija drevnih Slovena, str. 141-142.

narodi bili na daljnem vzhodu. Potem so Slovani prevzeli verovanje v boginjo Vesno kot svojo boginjo pomladi¹⁸⁸.

Slovani so slavili Vesno kot boginjo, ki je simbolizirala deviško dekle izredne lepote. Najbolj so jo kot vir pomladnih radosti častili Vzhodni Slovani, Rusi, Ukrajinci in Poljaki. Opevana je bila v mnogoštevilnih slovanskih pesmih, pri Rusih pa so znane igre z imenom »vesnjanke«, ki se izvajajo še danes. Vesni je posvečena ptica lastovica. S prihodom lastovice naj bi Vesna pokazala ljudem, da prihaja pomladni čas in da se bliža »Vesnini dan«. Na ta dan se je izvajalo veliko slavje v znak bujenja narave iz zimskega spanja. Pri Poljakih se je ta dan imenoval »Wiosendzeń«, Vesna pa »Wiosna«. Ta praznik je simboliziral osvoboditev od jezne boginje zime Morane ter onemogočenost zime. Ta praznik se je izvajal od davnih časov, prav tako se je Vesnini god obdržal vsako leto. Simbolično so moški v znak konca zime nosili lik zimske boginje Morane čez vas in ga na koncu vrgli v ogenj ter ga skurili, da bi pokazali na smrt boginje Morane ter s tem konec njenega obdobja. Ta običaj izгона zime se je ohranil v nekaterih slovanskih državah še do danes, npr. v Ukrajini, na Poljskem itd. Pri nas se je najbolj ohranil obred izгона zime s kurenti v Ptujski dolini. Vesna se je resnično začela slaviti vsako leto s prihodom prvih sončnih žarkov, ko so ti začeli ogrevati zemljo in so pozelenili polja in gozdove¹⁸⁹.

¹⁸⁸ Ledić, Mitologija Slavena, str. 155.

¹⁸⁹ Ibid., str. 156-157.

6. Zaključek

Namen pričujočega dela je bil, da bi se razsvetlile nianse verske preteklosti prednikov današnjih slovenskih državljanov. Prednikov, ki so v nas zapustili globoko zakoreninjeno memorijo ter temelje današnje identitete Slovencev.

Naslov Staroslovenska vera in bogovi se je poskušal utemeljiti v uvodnem delu tega besedila. Poimenovanje staroslovenska vera in bogovi se nanaša na geografsko pojmovanje, je sicer sporen, vendar utemeljen z njegovo smiselnostjo in namembnostjo. Namen je namreč bil, z naslovom izraziti točno določeno temo, točno določeno obravnavo slovanske vere, in sicer tisto vejo slovanske vere, ki je bila prisotna na ozemlju današnje Slovenije, čeprav še takrat o Slovencih ne moremo govoriti. Vendar lahko geografsko omejimo, da gre na tem mestu za vero, ki se je pojavila s preseljevanjem ljudstev ravno na tem območju, na območju Slovenije.

Slovanska vera je bila politeistične narave, vendar je imela vrhovnega boga, boga nad vsemi bogovi. Logično je, da je sonce predstavljalo tega boga, tako kot je v veliko religijah bog sonca vzor za nastajanje drugih bogov. Kljub vsemu pa je bil vrhovni bog Perun, bog gromovnik, ki je znan v mitologijah mnogih narodov, vendar pod različnimi imeni in v različnih oblikah. Svarog je res bog s sončevimi lastnostmi, vendar mu je vlogo vrhovnega boga pri Praslovencih prevzel prav bog gromovnik. Seveda pa so obstajali razni kulti in pomembnost božanstev se je pojmovala lokalno. Med najpomembnejše bogove staroslovenske vere sodijo Svarog, Perun, Veles, Kresnik, Jarilo, Svarožič, Vesna, Triglav in drugi. Med naštetimi so se pojavili bogovi, kot so Belin in Belena, ki nista prav predslovenskega izvora v smislu nacionalnosti, ampak sta bolj bogova, ki sta bila na tem ozemlju spoštovana, čeprav ne od naših neposrednih prednikov.

Da so bogovi nastali iz strahu pred neznanimi naravnimi pojavi, nam tukaj ni potrebno posebej poudarjati, vendar sta njihov nastanek in njihova pojavnost nasploh pustila določene pečate na zgodovinskem obličju: koliko dogodkov je bilo versko pogojenih in ključnih za razvoj, koliko vojn je bilo versko obarvanih. Vera je še pomemben element, in je vedno bila, pa če si to priznamo ali ne.

Čeprav je bila poganska vera naših prednikov ter celotne slovanske skupine s pokristjanjenjem izbrisana z zemeljskega obličja, temu ni bilo tako v miselnosti ter spominu njenih privržencev. Nobena religija se ne da izbrisati v trenutku in popolnoma. Temelji bodo ostali vedno. Čeprav so dolga obdobja, ki smo jih preživeli pod krščansko vero ter jo ponotranjili, nam mogoče spomin na naše korenine prekrila, ampak temelji bodo vseeno ostali, tudi če se jih zavestno ne spomnimo, ostali bodo zgodovinski viri in vedenje, da je naša vera bila primarno drugačna.

Ob vseh božanstvih je slovanska vera, staroslovenska vera v sklopu mitoloških razlag in raznih mitov poznala razna mitološka bitja, med katerimi sta najbolj opisana Kurent ter Kresnik. Oba sta veljala za božanski bitji in vsak ima svoje legende. Kurent naj bi rešil človeka v vesoljem potopu, Kresnik pa ima okrog sebe celo zbirko zgodb, ki pripovedujejo o njegovih bojih z nasprotniki, kot je npr. kačja kraljica. Sojenice-rojenice spadajo prav med slovenska mitološka bitja. Sojenice so izrekale usodo, ki je bila nad vsem. Veljale so za pomembna bitja.

Zelo heterogena skupina bajnih bitij so bili vedomci, katerih ime pomeni tisti, ki vidi ali vé, kaj se na svetu dogaja in kaj se dogaja v vseh sferah zemlje. Med vedomce spadajo tudi duše nekrščenih otrok, čarovniki in čarovnice, volkodlaki, vampirji in velikani. Vedomci so bajna bitja zle narave, ki škodijo ljudem¹⁹⁰.

Nekdanji Slovani svojih božanstev niso delili na dobra in slaba. Delili so jih na svetla in temna, nebesna in podzemska božanstva¹⁹¹.

Vsekakor imajo religije nek globlji motivacijski namen, ne le za razlago sveta in dogajanja, ampak za duševni mir, in tako ni težko razumeti, da je vsem veram skupen element, ki ga poskušajo razložiti tudi sobivanje, sobivanje s svetom in naravo ter sobivanje z drugimi ljudmi in živimi bitji. V bistvu nam vse religije nudijo oporo pred svetom, v katerem živimo. Nudijo nam zatočišče, ko ga rabimo.

¹⁹⁰ Šmitek, Mitološko izročilo Slovencev, str. 181.

¹⁹¹ Ibid., str. 219.

7. Literatura

- Bellinger, G. (1996): Lexikon der Mythologie. Augsburg. Bechtermünz Verlag.
- Ciglencečki, S. (1999): Late Traces of the Cults of Cybele and Attis: The Origins of the Kurenti and of the Pinewood Marriage (»Borovo Gostúvanje). *Studia Mythologica Slavica*, II/1999, Ljubljana, str. 21-33.
- Čausidis, N. (1999): Mythical pictures of the South Slavs. *Studia Mythologica Slavica*, II/1999, Ljubljana, str. 275-299.
- Darovec, D. (2009): *Kratka zgodovina Istre*. Koper. Založba Annales.
- Donini, A. (1965): *Oris zgodovine verstev*. Ljubljana. Državna založba Slovenije.
- Eliade, M. (1996): *Zgodovina religioznih verovanj in idej I*. Ljubljana. DZS.
- Eliade, M. (1996): *Zgodovina religioznih verovanj in idej III*. Ljubljana. DZS.
- Eliade, M. (1992): *Kozmos in zgodovina*. Ljubljana. Nova revija.
- Goljevšček, A. (1988): *Med bogovi in demoni*. Ljubljana. Mladinska knjiga.
- Graves, R. (1990): *New Larousse Encyclopedia of Mythology*. New York. Crescent books.
- Gruden, J. (1992): *Zgodovina Slovenskega naroda*. Celje. Mohorjeva družba.
- Guštin, M. (2002): *Zgodnji Slovani/ Die Frühen Slawen*. Ljubljana. Narodni muzej Slovenije.
- Hrovatin, I. M. (2007): Izročilo o jezeru in zmaju kot kozmogonski mit. *Studia Mythologica Slavica*, X/2007, Ljubljana, str. 105-117.
- Kahl, D. (2005): Kultbilder im Vorchristlichem Slawentum: Sondierungsgänge and Hand eines Marmorfragments aus Kärnten mit

Ausblicken auf den Quellenwert von Schriftzeugnissen des 8.-12. Jh. *Studia Mythologica Slavica*, VIII/2005, Ljubljana, str. 9-57.

- Katičić, R. (1987): *Dva tisućljeća pismene kulture na tlu Hrvatske*. Zagreb. Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Kos, J. (1996): *Duhovna zgodovina Slovencev*. Ljubljana. Slovenska matica.
- Kravanja, B. (2005): Sveti prostor v prepletu mitološke ideologije in simbolike kraja. *Studia Mythologica Slavica*, VIII/2005, Ljubljana, str. 253-269.
- Kropelj, M. (2003): *Cosmology and Deities in Slovene Folk Narrative and Song Tradition*. *Studia Mythologica Slavica*, VI/2003, Ljubljana, str. 121-149.
- Kropelj, M. (2008): *Od ajda do zlatoroga*. Ljubljana. Mohorjeva družba.
- Ledić, F. (1970): *Mitologija Slavena*. Zagreb. Vlastita naklada.
- Ledić, F. (1970): *Mitologija Slavena II*. Zagreb. Vlastita naklada.
- Ložar-Podlogar, H. (1998): *Kres: Die Sonnenwendbräuche der Slowenen*. *Studia Mythologica Slavica*, I/1998, Ljubljana, str. 225-243.
- Lyle, E. (2006): *A Structure for the Gods: The Indo-European Pantheon Reconsidered*. *Studia Mythologica Slavica*, IX/2006, Ljubljana, str. 163-169.
- Macháček, J.; Pleterski, A. (2000): *Altslawische Kultstrukturen in Pohansko bei Břeclav (Tschechische Republik)*. *Studia Mythologica Slavica*, III/2000, Ljubljana, str. 9-23.
- Mencelj, M. (1998): *Vorstellung vom Wasser als Grenze zum Jenseits in der slowenischen Volksliteratur*. *Studia Mythologica Slavica*, I/1998, Ljubljana, str. 205-225.
- Mikhailov, N. (2001): *Traktat o slovanskih bogovih iz XVII.st.: M. Fren(t)zel, Dissertationes historicae tres de idolis Slavorum*. *Studia Mythologica Slavica*, IV/2001, Ljubljana, str. 17-25.
- Moszyński, L. (1988): *Dlaczego naukowe opisy prasłowiańskich wierzeń są tak różnorodne*. *Studia Mythologica Slavica*, I/1998, Ljubljana, str. 35-45.

- Nartnik, V. (1998): Pogansko bogovje slovanskega vzhoda in zahoda v luči slovenskih ljudskih pesmi. *Studia Mythologica Slavica*, I/1998, Ljubljana, str. 61-75.
- Smart, N. (1998): *The World's Religions*. Cambridge University Press.
- Šlupecki, L. P.; Zaroff, R. (1999): William of Malmesburg on Pagan Slavic Oracles: New Source for Slavic Paganism and its two Interpretations. *Studia Mythologica Slavica*, II/1999, Ljubljana, str. 9-21.
- Šašel Kos, M. (2001): Belin. *Studia Mythologica Slavica*, IV/2001, Ljubljana, str. 9-17.
- Šmitek, Z. (2007): Kaj raste brez korenja? O kamnih s posebnimi svojstvi na Slovenskem. *Studia Mythologica Slavica*, X/2007, Ljubljana, str. 179-197.
- Šmitek, Z. (1998): *Kristalna gora*. Ljubljana. Forma 7.
- Šmitek, Z. (2004): *Mitološko izročilo Slovencev*. Ljubljana. Študentska založba.
- Štih, P. (2001): *Ozemlje Slovenije v zgodnjem srednjem veku*. Ljubljana. Univerza v Ljubljani.
- Štih, P. (2010, januar): Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca srednjega veka. [HTTP://
http://www.sistory.si/publikacije/pdf/zgodovina/Stih-
Slovenska_zgodovina_od_prazgodovinskih_kultur_do_konca_srednjega_vek
a.pdf](http://www.sistory.si/publikacije/pdf/zgodovina/Stih-Slovenska_zgodovina_od_prazgodovinskih_kultur_do_konca_srednjega_vek_a.pdf).
- Štih, P. (1996): *Slovenska zgodovina do razsvetljenstva*. Celovec. Mohorjeva založba.
- Štular, B. ; Hrovatin I. M. (2002): Slovene Pagan Sacred Landscape. *Studia Mythologica Slavica*, V/2002, Ljubljana, str. 43-71.
- Vasiljev, S. (1990): *Mitologija drevnih Slovena*. Beograd. Dečja knjiga.

